

(Post)krićka transformacija školstva: između utopizma i realizma

Korolija, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:535428>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-12**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

**(POST)KRITIČKA TRANSFORMACIJA ŠKOLSTVA: IZMEĐU UTOPIZMA I
REALIZMA**

Diplomski rad

Mia Korolija

Mentorica: izv. prof. dr.sc. Marija Bartulović

Zagreb, 2024.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Analiza stanja	3
2.1. <i>Humanističke i društvene znanosti u školama</i>	4
2.2. <i>Socijalna i građanska kompetencija</i>	4
2.3. <i>Prenapučenost škola</i>	5
2.4. <i>Cjelodnevna nastava ili cjelodnevno učenje?</i>	6
2.5. <i>"No child left behind"</i>	7
2.6. <i>Generacije bez igre</i>	8
2.7. <i>Žar predavanja, žar učenja</i>	9
3. Hrvatski, europski i globalni zahtjevi post-modernog obrazovanja, društva i čovjeka	11
4. Post-kritički pristup kao leća sagledavanja budućnosti	13
4.1. <i>Obrazovanje za obrazovanje</i>	14
4.2. <i>Practiciranjem autonomije do jačanja građanstva i demokracije</i>	15
5. Utopizam- smjer i put	17
6. Kreativnost kao katalizator holističkog razvoja	20
6.1. <i>Paradigme kreativnosti</i>	20
6.2. <i>Larpurlartizam kreativnosti</i>	21
7. Izvannastavne aktivnosti u svrhu holističkog razvoja djeteta	22
8. Alternativne škole i strani primjeri dobre prakse	25
8.1. <i>Alternativne škole i pedagoške koncepcije</i>	25
8.2. <i>Centri za mlade i kulturni centri</i>	26
8.3. <i>Japanski sistem školskih klubova</i>	27
9. Objedinjenje rješenja unutar Vježbaonica	29
9.1. <i>Pedagoški značaj Vježbaonica</i>	30
9.2. <i>Prostorno-materijalno uređenje Vježbaonica</i>	34
10. Uloga pedagoga u Vježbaonici	39
11. Zaključak	41
12. Literatura	43

(Post)kritička transformacija školstva: između utopizma i realizma

Sažetak

U postmodernome svijetu izazovi društva i obrazovanja nikada nisu dolazili brže. Školske reforme su nerijetko bile bezuspješne u svom pothvatu praćenja novih životnih mogućnosti i zahtjeva društva. Otudjenje pojedinca od društva, manjak vjere u obrazovanje te podređivanje humanističkih i društvenih znanosti STEM znanostima rezultiralo je obrazovanjem koje nije u skladu s potrebama novih generacija djece i mladih. Kroz ovaj rad pokušat ću odgovoriti na pitanje "Kako odgovoriti na zahtjeve postmodernog školstva i obrazovanja u duhu realizma, holističkog razvoja i post-kritičke pedagogije?" te ponuditi vlastito rješenje temeljeno na pretpostavkama post-kritičke pedagogije, utopizma, aktivnog građanstva, teorija kreativnosti, izvannastavnih aktivnosti i ostalog. Uz navedeno, veliki problem prenapučenosti škola u nekim gradovima Republike Hrvatske uvelike otežava normalno funkcioniranje škole i obrazovnog sustava. Kao rješenje nudim koncept *Vježbaonice* - ustanove koja bi poticala poduzetnost, kreativnost i osjećaj zajedništva istovremeno pružajući vremensko i prostorno olakšanje školama, aktivnu, edukativnu i zabavnu dokolicu djeci te konačno uzdigla razinu obrazovanja u Republici Hrvatskoj na novu, post-modernu i post-kritičku razinu s pogledom u budućnost. Tako zamišljena *humanistička revolucija* vodila bi k inovacijama za ljudsko srce i dušu, transformirajući ljude u aktivne te kritičke subjekte svijeta i društva kako bismo zajednički pronašli nove puteve ka skladu objektivne, tehnološke realnosti te duhovne, emocionalne i subjektivne stvarnosti.

Ključne riječi: post-kritička pedagogija, Vježbaonica, dokolica, socijalizacija

(Post)critical school reform: between utopism and realism

Abstract

In the postmodern world, social and educational challenges have never come faster. School reforms were often unsuccessful in their endeavor to follow the new life possibilities and demands of society. The alienation of the individual from society, lack of faith in education and the subordination of humanities and social sciences to STEM sciences have resulted in education that is not in tune with the needs of new generations of children and young people. Through this paper, I will try to answer the question "How to respond to the demands of postmodern schooling and education in the spirit of realism, holistic development and post-critical pedagogy?" and offer my own solution based on the assumptions of post-critical pedagogy, utopianism, active citizenship, theories of creativity, extracurricular activities and others. In addition to the above, the large problem of overcrowding of schools in some cities of the Republic of Croatia greatly hinders the normal functioning of the school and the education system. As a solution, I offer the concept of Practicum - an institution that would encourage entrepreneurship, creativity and a sense of community at the same time providing time and space relief for schools, active, educational and fun leisure time for children and finally raising the level of education in the Republic of Croatia to a new, post-modern and post-critical level with respect to the future. This humanistic revolution would thus lead to innovations for the human heart and soul and transform people into active and critical subjects of the world and society so that together we can find new ways towards the harmony of objective, technological reality and spiritual, emotional and subjective reality.

Key words: post-critical pedagogy, Practicum, leisure, socialization

Izjava o akademskoj čestitosti

Ovime izjavljujem da je diplomski rad naziva *(Post)kritička transformacija školstva: između utopizma i realizma* rezultat isključivo mog istraživačkog rada na literaturi i/li istraživačkim podacima, uz mentoričino savjetovanje i vođenje, te da su svi izvori navedeni u tekstu i popisu literature korišteni u skladu s konvencijama pozivanja na izvore u akademskome pismu.

Studentica: _____

1. Uvod

Svatko ima vlastitu ideju i percepciju obrazovanja. Za neke, obrazovanje je nezaobilazan životni proces koji nas prati od kolijevke do groba, dok je za druge ideja obrazovanja usko vezana uz školstvo te, uglavnom, njegove nedostatke. Percepcija pojedinca većinski se oblikuje osobnim iskustvom te iskustvom bliskih osoba uz pratnju općeg društvenog mnijenja, politika i zakona te medija. Naša percepcija obrazovanja također stoji usko vezana uz vrijednosti koje držimo sebi bitnima te općedruštveno stanje države i svijeta. Unutar te kakofonije oprečnih mišljenja, loših iskustava, fatalističkih medijskih naslova i dr. nužno je pridati važnost pedagogiji kao znanosti da nas vodi naprijed na temelju spoznaja proizašlih iz promišljanja, istraživanja i rada stručnjaka kako bismo stvarali novu pedagošku realnost za buduće generacije. Problemi kao što su prenapučenost škola, nezadovoljan učiteljski kadar, manjak vizije te prevladavanje strukture unutar školstva, zapostavljanje dječje igre i kreativnog rada, preopterećenost djece te mnogi drugi dio su obrazovne svakodnevice djece i odraslih uključenih u obrazovni proces. Individualno ili unificirano rješenje ovih problema svakako nije van granica realnosti, no unatoč toj mogućnosti, spomenuti problemi bivaju samo kontrolirani, potisnuti i/ili negirani. Potaknuta dugogodišnjim promišljanjima o širokim mogućnostima obrazovanja te frustracijom sveopćeg pesimizma, kao i osobnom vjerom u mogućnost holističkog i pozitivno orijentiranog institucionalnog razvoja svakog čovjeka, počinjem razrađivati koncept *Vježbaonica*. Ideja je u svojim počecima bila primarno fokusirana na nadomještanje kreativnog rada u školama, no s vremenom počinjem uviđati mnogo šire pedagoške, političke te društvene potencijale kao što su povezivanje školstva s lokalnom zajednicom, vremensko i financijsko rasterećenje roditelja u gradovima te podizanje društvenog mnijenja u pogledu na školstvo i obrazovanje općenito. Ostvarivanje preglednog, dosljednog te potpunog pregleda koncepta pokazalo se nemogućim bez započinjanja s problemima te zahtjevima s kojima se postmodernog školstvo u Republici Hrvatskoj suočava te stoga takav pristup i oblikuje moje istraživačko pitanje za ovaj rad.

Istraživačko pitanje: *Kako odgovoriti na zahtjeve postmodernog školstva i obrazovanja u duhu realizma, holističkog razvoja i post-kritičke pedagogije?*

Inovativnost je važan supstrat sadržaja odgoja i obrazovanja te osnovni kriterij aktivnosti škole u suvremenosti (Pivac, 2009), stoga promjene, čak i one radikale trebaju biti sagledane s gledišta mogućnosti, otvorenosti i objektivizma, no uz oprez od podlijevanja naivnom entuzijazmu i sanjarenju. Škola tj. obrazovanje je stalno mijenjajuće u svojoj srži te se u posljednjih nekoliko desetaka godina transformiralo iz tzv. tradicionalne u modernu školu koju imamo danas, no je li to dovoljno? Je li škola koja je odgovorila na zahtjeve modernog svijeta i društva znanja spremna i osposobljena odgovoriti na zahtjeve post-modernog društva? Da li današnja škola oprema nove generacije sa sposobnošću i motivacijom za promjenu ili indoktrinira u postojeće strukture? Obilježja moderne škole kao što su kreativnost i inovativnost sada bivaju iluzija i reklama strukture koja se pokazala nedostatnom za provedbu novih znanstvenih spoznaja te zadovoljavanje novih životnih potreba. Postmoderni životni standard mora biti zvijezda vodilja koju obrazovanje prati, što u ovome trenutku predstavlja samoaktualizacija čija je najveća prepreka opterećenost strukturom i tradicijom školstva kako bi se ono prezerviralo u svome "bezvremenskom" karakteru. (Robinson i Aronica, 2015) Razvoj znanosti te nova tehnološka i kulturno-civilizacijska dostignuća propituju postojeće sadržaje, strukturu i raspored (Pivac, 2009) te zahtijevaju obrazovanje koje će analizirati, kritički propitivati te inkorporirati sve daljnje i novo, a ne samo postojeće. Kako bih odgovorila na spomenute probleme i diskrepancije nudim inovativan koncept *Vježbaonica- ustanove koja bi potakla poduzetnost, kreativnost i osjećaj zajedništva istovremeno pružajući vremensko i prostorno olakšanje školama, aktivnu, edukativnu i zabavnu dokolicu djeci te konačno uzdigla razinu obrazovanja u Republici Hrvatskoj na novu, post-modernu i post-kritičku razinu s pogledom u budućnost.*

2. Analiza stanja

Prije nuđenja ikakvih rješenja, bitno je analizirati i istaknuti probleme i neispunjene zahtjeve školstva u Republici Hrvatskoj. Kako obrazovanje djeluje u našem sustavu? Predškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj vrlo je pedagoški razvijeno područje vođeno cjelovitim i unificiranim pedagoškim diskursom pedocentrističkog obrazovanja. Prema Hrvatskoj enciklopediji, pedocentrizam predstavlja teorijski smjer u pedagogiji koji dijete stavlja u središte odgoja, polazi od dječje naravi te uzima u obzir dječje potrebe, sklonosti, interese, želje, ideale, spontane poticaje i sl. (Hrvatska enciklopedija) Ustanove ranog odgoja (pogotovo u većim gradovima) vođene dominantnim pedocentrističkim idejama stavljaju puno naglaska na razvoj djece na svim razvojnim područjima: tjelesni i motorički, spoznajni, socio-emocionalni i razvoj ličnosti te govorni razvoj. Za cjeloviti i optimalan razvoj djeteta kroz sva 4 područja osigurava se stimulativno okruženje u kojemu djeca imaju slobodu kretanja, istraživanja i stjecanja različitih znanja, preradu i izmjenu znanja i novih ideja, okruženje za učenje, praćenje i procjenjivanje svojih interesa i mogućnosti. (Slunjski, 2023) Unutar školskog sustava (osnovno i srednjoškolsko obrazovanje) razvojna područja zamjenjuju kompetencije, no koliko se pažnje pridaje svakoj od kompetencija navedenih u Nacionalnom okvirnom kurikulumu? Navedene kompetencije uključuju komunikaciju na materinskom i stranim jezicima, digitalnu kompetenciju, matematičku kompetenciju i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji, socijalnu i građansku kompetenciju, učiti kako učiti, inicijativnost i poduzetnost te kulturnu svijest i izražavanje. Školstvo u Republici Hrvatskoj možda načelno potiče razvoj svih navedenih kompetencija, no kroz promatranje Nacionalnog okvirnog kurikuluma u usporedbi s rasporedom sati u osnovnim školama možemo lako zaključiti da se kompetencije navedene u NOK-u ne potiču niti približno podjednako. Kompetencije kao što su građanska kompetenciju, učiti kako učiti, inicijativnost i poduzetnost te kulturna svijest i izražavanje ključne su za aktivno, kulturno i savjesno življenje u post-modenome svijetu te bi njima trebala biti opremljena svaka mlada osoba pri izlasku iz sustava obrazovanja. U daljnjem tekstu ću dodatno razraditi ove i druge probleme sa kojima se školstvo susreće u modernoj Republici Hrvatskoj te ponuditi rješenje kako bismo sve kompetencije mogli cjelovito razvijati unutar jednog sustava.

2.1. Humanističke i društvene znanosti u školama

Humanističke i društvene znanosti u školama ne mogu se smatrati potpuno zapostavljenima, no kratki pregled Nastavnog plana i programa ukazuje nam na diskrepanciju izvođenja i uključenosti u satnicu između prirodnih i tehnoloških znanosti naspram društvenih. Hrvatski jezik, koji je satnicom poprilično zastupljen, lektirama tj. književnosti pristupa kao nečemu faktografske prirode što se mora naučiti te proizvodi generacije mladih građana Hrvatske kojima se "ne sviđa" hrvatski jezik. (European Commission, 2012) Vjeronauk je izričito katolički te je time neprimjenjiv na opću populaciju koja se vremenom sve više udaljava od tradicionalnih religija (Dhima i Golder, 2021), dok etika kao školski predmet ne postoji u osnovnim školama osim kao izborni predmet u pojedinima. Povijest i strani jezici u ovom pogledu jedini zadovoljavaju svoje svrhe i uloge. Geografija kao hibrid društvene i prirodne znanosti puni djecu faktografskim znanjem, no razumijevanje različitih kultura i običaja često biva zapostavljeno (Lambert i Balderstone 2010) što vrlo lako možemo primijetiti i promatranjem stavova Hrvatskih građana u pogledu na strane radnike i imigrante. (Čačić-Kumpes i sur., 2012)

2.2. Socijalna i građanska kompetencija

Socijalna i građanska kompetencija biva svakako jedna od najzapostavljenijih te pati od difuzije odgovornosti u odgojno-obrazovnom radu škole jer po definiciji danoj u Nacionalnom okvirnom kurikulumu "obuhvaća osposobljenost za odgovorno ponašanje, pozitivan i tolerantan odnos prema drugima, međuljudsku i međukulturnu suradnju, uzajamno pomaganje i prihvaćanje različitosti; samopouzdanje, poštovanje drugih i samopoštovanje; osposobljenost za učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, zajednici i društvu, te djelovanje na načelima pravednosti i mirotvorstva." (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011, 17). Ova difuzija odgovornosti događa se nejasnim definiranjem razvoja ovih kompetencija kroz nastavne predmete te zajedno uz kompetencije učiti kako učiti, inicijativnost i poduzetnost te kulturnu svijest i izražavanje upada u sferu "međupredmetnih tema" koje su same po sebi zdravorazumske, no uz vrlo gust plan i program često bivaju zaboravljene. (Kovačić i sur., 2023) Istraživanje¹ ističe probleme profesora zaduženih za provedbu međupredmetne teme građanskog odgoja i obrazovanja kao što su: nesustavnost provedbe, prevelika arbitrarnost u

¹ Kovačić, M., Baketa N. i Bajkuša M. (2023). Provedba međupredmetne teme "Građanski odgoj i obrazovanje" u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj: rezultati kvalitativnog istraživanja. Forum za slobodu odgoja, Zagreb.

pogledu motiviranosti učitelja koji (ne) žele provoditi građanski odgoj i obrazovanje te ovisnost o (ne)potpori ravnatelja, nedovoljno kvalitetna edukacija za ovu međupredmetnu temu ali i način provođenja međupredmetnih tema općenito. Učitelji u istraživanju također ističu kako su njihovi predmeti prenatrpani ishodima te da nemaju vremena provoditi i međupredmetne sadržaje sa čime se ujedno naglašava i učenička preopterećenost sadržajem što dovodi do zasićenja čime se međupredmetne teme odrađuju samo formalno, bez jasnih procjena o njihovoj djelotvornosti. Ovakav pristup međupredmetnim temama je posebice problematičan pošto mnoge od međupredmetnih tema u post-modernom svijetu bivaju sve bitnije te umjesto da stoje na marginama kurikulumu trebaju biti jednako cijenjene te razvijane u prostoru i vremenu namijenjenom samo za njih.

2.3. Prenapučenost škola

Prenapučenost škola također je problem u određenim gradovima u Republici Hrvatskoj, dok u mjesnim školama imamo problem manjka učenika, no rješenje tog problema je van opsega mojih trenutnih mogućnosti i ekspertize te bih ga za sada preskočila. Prenapučenost je puno veći problem nego se predstavlja, a obrazložiti ću i zašto. Kvaliteta nastave ne može dosegnuti svoj puni potencijal ako su profesori iscrpljeni i *burn out*-ani (Campbell, 1983) zbog upravljanja razredima s prevelikim brojem učenika uz minimalno jedno dijete s poteškoćama u razvoju (i moguće još nekoliko s individualiziranim programom). Nadalje, slaganje rasporeda sati s logičkim slijedom predmeta je također otežano ili onemogućeno kada smo primorani smjestiti prevelik broj djece u prostor nedostatnog kapaciteta. (Stockton, 1921) Kako očekivati od djece u dobi od 9 do 15 godina koncentraciju na satu kemije ili matematike nakon 6 sati provedenih na drugim predmetima? Prema mnogim pedagoškim i psihološkim istraživanjima određeni predmeti koji zahtijevaju više razine mišljenja i promišljanja trebaju svakako biti u fokusu kada se slaže raspored kako bi djeca na njima bila u dnevnoj fazi najviših kognitivnih sposobnosti (apstraktno mišljenje u toj dobi je zahtjevan posao te ga se treba tako i tretirati) pa smještanje istih u prve ili zadnje sate ne rezultira poželjnim ishodom. Potpuno postizanje ovog sklada je skoro nemoguća misija, jasno mi je, no to ne znači da trebamo odustati od tog pothvata u potpunosti. No, kako riješiti prenapučenost škola? Dobar odgovor bi bio "sagraditi još škola", no taj pothvat je onaj koji zahtjeva velike novčane i ljudske resurse te unatoč njegovoj zdravorazumnosti postoji puno ograničavajućih faktora koji u tom rješenju igraju ulogu. Razviti u velikom gradu sustav škola koji će primati 15 učenika po razredu te od svakog stupnja

razreda imati maksimalno 3 razredna odjela je utopistička težnja. Također, *samo proširenje već zakazalog sustava ne rješava problem u svojoj srži već ga izbjegava sitnim popravcima i nadogradnjama*. Umjesto toga nudim opciju Vježbaonica koje bi služile rasterećenju škola u smislu rasporeda te količine učenika koji u svakom trenutku školske smjene borave u školi. Cilj je olakšati školu prebacivanjem likovnih, glazbenih, tehničkih, tjelesnih te drugih aktivnosti iz ostalih školskih predmeta u prostor Vježbaonica. S obzirom na to da ovi predmeti zauzimaju manji dio satnice (osim tjelesnog, glazbena kultura se odrađuje jednom tjedno/jedan sat, dok se tehnička i likovna kultura obrađuju tek jednom u 2 tjedna u formi blok sata što je svakako diskriminatorno prema različitim strukama i interesima) prostori Vježbaonica mogli bi se raspodijeliti po školama te ostati slobodni za korištenje djeci u slobodnom vremenu.

2.4. Cjelodnevna nastava ili cjelodnevno učenje?

Diversifikacijom ponude zaposlenja te promjenama u obitelji (prijelaz sa jednog zaposlenog roditelja na oba te smanjivanje životnih zajednica sa proširenih na nuklearne) javljaju se nove potrebe zbrinjavanja djece kojima se škola do sada nije uspjela svrhovito prilagoditi. Jedan od takvih modernih pokušaja prilagodbe je svakako projekt cjelodnevne škole na koji ću se u daljnjem tekstu referirati kao projekt cjelodnevne nastave zbog orijentiranosti tradicionalne škole prema predavačkoj nastavi i sumativnom vrednovanju (koje je već predviđeno u novim predmetnim kurikulumima²). Ono što smatram problematičnim je podređivanje dječjeg slobodnog vremena kapitalističko-ekonomskom načinu života. Reforma je rađena pod krinkom pedocentrizma, no kritički nastrojen um vrlo lako može vidjeti iza kulise. Opseg dječjih obaveza vezanih uz obrazovanje nikada nije bio veći, jednim dijelom zbog naglog rasta roditeljskih očekivanja od djece (Levine, 2008), a drugim zbog vrlo širokih kurikulumskih obaveza za predmetnu nastavu te sve češćom pojavom sudjelovanja u izvanškolskim aktivnostima. (Mahoney et al., 2006) Kao rezultat rastućeg opsega obaveza koje dijete u ranoj dobi mora izvršavati javlja se opće nezadovoljstvo te neuspjeh u praćenju školskog programa i obaveza. Umjesto rasterećivanja djece kako bi ona mogla uživati u igri i djetinjstvu, reforma cjelodnevne nastave produljuje vrijeme izvršavanja navedenih obaveza te uz njih stvara nove. Ovakav pristup obrazovanju smatram zabrinjavajućim jer se (barem naizgled) dječje slobodno

² Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. (2023). Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Praktične vještine za osnovne škole.; Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Informacijske i digitalne kompetencije za osnovne škole.; Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Društvo i zajednica za osnovne škole.; Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Prirodoslovlje za osnovne škole.

vrijeme i interesi podređuju kurikularno određenom provođenju vremena te se gubi prostor za iskustveni život djece. Ukoliko nastava traje 8h dnevno, uz nužno vrijeme za jelo, san i higijenu, zapitajmo se koliko vremena djetetu zapravo ostane za igru i razonodu te na koji način očekujemo od djeteta da provede to vrijeme nakon neprestane aktivnosti cijelog školskog dana. Smatram zadatkom pedagogije kao znanosti istupiti i reći "NE" deklarativno pedocentričnim reformama te predložiti nove puteve koji će stvoriti sustav obrazovanja koji će istovremeno služiti svrsi i dobrobiti djeteta te rješavati aktualne probleme s kojima se susrećemo.

Umjesto reforme cjelodnevne nastave nudim reformu cjelodnevnog učenja novim konceptom *Vježbaonica* unutar kojih je sudjelovanje slobodno, vrednovanje formativno te učenje interesno. Koncept *Vježbaonica* svakako dijeli određene aspekte svoga rada sa reformom cjelodnevnih škole, no smatram bitnim naglasiti poseban pedagoški karakter *Vježbaonice* kao mjesta za djecu, igru, boje, slobodu i radost učenja nasuprot redovnoj školi koja trenutno u očima mladih i starih biva neodjeljiva od svog iskustvenog bića.

2.5. "No child left behind"

Uz sve navedeno, brojnost djece koja su u "nemogućnosti" praćenja redovnog školskog programa je zabrinjavajuća. Broj djece koja školu pohađaju po individualiziranom postupku i prilagođenom programu raste iz godine u godinu, u jednu ruku zbog vrlo povećane inkluzije djece s teškoćama u razvoju, a u drugu ruku zato što je redovan program neprilagođen učenicima nižih kognitivnih, socijalnih i samoregulacijskih sposobnosti. (Hennessey i Humphrey, 2020) Kada spominjem smanjene mogućnosti govorim o niže ili srednje-niže pozicioniranim na Gaussovoj krivulji, znači onim jedinkama koje su ispodprosječne, no i dalje u granicama normale. Normalnost je dakako u današnje vrijeme pejorativan izraz u širem sociološkom krugu od samoga obrazovanja, djelomice kao produkt individualističkog duha postmodernog kapitalističkog življenja, a djelomice kao rezultat društvenih borbi za inkluzijom, poštivanjem različitosti te netrpeljivošću prema govoru mržnje. (Fairclough, 2013) Fletcher³ tvrdi kako bi prilagođena odgojno-obrazovna ustanova koja u svoj program uključuje efektivne strategije mogla biti ključ razumijevanja poteškoća u učenju te konačno pružila podršku učenicima koji od njih pate. Cilj *Vježbaonica* je time pružanje sigurnog i poticajnog

³Fletcher, J. (2009). Neuropsychology of learning disabilities: An interdisciplinary perspective. Presidential address at the meeting of the International Neuropsychological Society, Atlanta.

okruženja lišenog pritiska od uspjeha i usporedbe kako bi djeca koja bivaju zapostavljena unutar regularnog školskog sustava našla "svoje mjesto pod suncem" tj. kako bi njihovi talenti i sposobnosti bile prepoznate unutar šire odgojno-obrazovne zajednice. Vježbaonica bi im pružila prostor i podršku potrebne za razvitak u interesnim područjima kao i opće ugodnu atmosferu prihvaćanja pod motom "Ima mjesta za sve".

2.6. Generacije bez igre

Unutar strogo strukturiranog školskog sustava, uz mnoge izvanškolske obaveze te manjak javnih prostora slobodnih za dječju igru i rasonodu, mogućnosti za igru su vrlo ograničene. Djeca koja nemaju dostatnu mogućnost uključivanja u slobodnu igru često pate od razvojnih zaostataka u usporedbi sa njihovim vršnjacima koji redovito sudjeluju u slobodnoj igri. (Pellegrini i Smith 1998) Prednosti igre za dječji kognitivni, socijalni, fizički i emocionalni razvoj tema su istraživanja dugi niz godina te dosljedno ukazuju na njezinu neizmjernu važnost u dječjim životima. Aktivna igra kao opreka sjedilačkom načinu života sve prisutnijem kod djece školske dobi rezultira razvoju fine i grube motorike, kao i prednosti u koordinaciji, ravnoteži, pokretljivosti te zdravlju općenito. (Ginsburg, 2007) Uz fizičko, mentalno zdravlje djece napreduje značajno redovitim uključivanjem u slobodnu igru. Slobodno ulaženje u igru može znatno smanjiti razinu stresa koje dijete osjeća u svakodnevnom životu te pomaže povećanju samopouzdanja te utječe i na regulaciju emocija. (Harter, 1999) Prema Pellegrini⁴, djeca se kroz igru uče pregovaranju, suradnji i rješavanju konflikata. Kako bi se dijete razvijalo u skladu sa zahtjevima obrazovanja, bitno im je omogućiti samostalno razvijanje sposobnosti usko povezanih sa karakteristikama potrebnima za aktivno uključivanje u obrazovni proces. Ove vještine uključuju pamćenje, prilagodljivost, rješavanje problema, kontrolu inhibicije, kritičko promišljanje, kreativnost, razvoj komunikacijskih i jezičnih vještina i slične kognitivne elemente koji se odvijaju na podsvjesnoj razini tijekom uključenosti u slobodnu igru. (Weisberg i sur., 2013) Sama srž Vježbaonica u sebi drži dječju igru kao nužni alat i proces u sazrijevanju djeteta u post-kritičkog čovjeka. Vježbaonica služi djeci kao centar igre i zabave, u kojemu će se često slobodni ili radni moment pretvoriti u izvor sreće, zabave i igre za djecu kako bi se ona nakon dugog dana vratila kući sa osmijehom na licu. Od šarolike ponude didaktičkih te ostalih materijala, preko prostora i atmosfere, Vježbaonica mora biti u potpunosti okrenuta

⁴Pellegrini, A. D. i Smith, P. K. (1998). "Physical activity play: The nature and function of a neglected aspect of playing." *Child Development*, 69(3), 577-598.

djetetu kako bi ono moglo aktivno i kreativno istražiti svaki kutak, kako Vježbaonice, tako i sebe samoga.

2.7. Žar predavanja, žar učenja

Već spomenuti problemi kao što su prenapučenost škola i razreda, vremenska i prostorna ograničenost, niska razina profesorske autonomije, loša pozicija u društvu, stres, burn-out, niske plaće te ostali ugrožavajući faktori rezultiraju obrazovanjem koje ne može biti provedeno u svojoj svrhovitoj formi zbog nezadovoljstva njegovih facilitatora. Niske plaće te loše javno mnijenje vezano uz profesorsko zanimanje svakako su među najbitnijim faktorima vezanima uz zadovoljstvo profesora, no ovi problemi trenutno nisu u opsegu rješenja inovativnim konceptom Vježbaonica te će time ostati "nerješeni". Uz vremensko i prostorno oslobađanje uvođenjem aktivnog rada Vježbaonica, svoj fokus unutar ovoga poglavlja staviti ću na posljedice burn-outa i stresa na profesore te kumulativne posljedice svih navedenih problema na obrazovanje.

Kako bi unutar nastavnog procesa postigli zanimljivost i relevantnost sadržaja, kao i pedagoški takt, bitno je zapošljivati kadar koji nalazi smisao i žar u profesorskom zanimanju. Pretpostaviti ćemo kako većina mladih prosvjetara u škole ulaze sa entuzijazmom i žarom, no kroz vrlo kratko vrijeme taj žar za predavanjem počinje tinjati. Zašto? Jednostavan odgovor bi bio nesklad očekivanja i realnosti, što je svakako dio istine, no moje pitanje je kako možemo profesorima omogućiti rad u okruženju gdje će oni biti slobodni taj žar predavanja prenijeti na učenike. Stres i burn-out jedni su od najvećih problema današnjice te se drže u fokusu mnogih znanstvenih istraživanja. Spomenutih istraživanja vezanih uz obrazovanje ne manjka te prema tome donosim kratku analizu posljedica stresa i burn-outa na profesore. Neke od posljedica stresa i burn-outa mogu biti: emocionalna i fizička iscrpljenost, povećano izostajanje i obrat kadra koji rezultiraju prekidima u kontinuitetu obrazovanja i preopterećenju ostatka zaposlenih (Maslach i Leiter, 2016), zdravstvene poteškoće kao što su anksioznost, depresija, insomnija i mnoge druge, poteškoće u stvaranju i održavanju odnosa sa kolegama, učenicima, obiteljskim odnosima idr. (Skaalvik i Skaalvik, 2017) te konačno kao zbir svih navedenih problema možemo navesti smanjenu efektivnost rada što neizbježno utječe na snižavanje dječjeg uspjeha i zadovoljstva u školi.

Kako bismo se borili sa navedenim problemima ključno je stvoriti sustave podrške za učitelje kako bi im se omogućio pristup mentalnoj podršci i savjetovanju uz redovite prilike za

profesionalni rast i razvoj, pružanje mogućnosti dodatne zarade kroz aktivan rad u interesnom području pojedinca, administrativno olakšanje te poticanje balansa osobnog i profesionalnog života kroz prikladno planiranje te pružanjem prilika za osobno zadovoljstvo unutar profesionalnog okruženja. Profesorima zaposlenima unutar svojih matičnih škola i Vježbaonica pružila bi se prilika kako bi oslobodili svoj kreativni i pedagoški karakter bez dodatnih administrativnih i/ili kurikulumskih stresora, omogućiti će im se razvijanje vlastitih interesnih područja unutar zajednice koja cijeni njihovu volju, ekspertizu i entuzijizam, financijski dodatak redovnoj plaći, doškolovanja i edukacije vezane uz njihov rad u Vježbaonici te mnoge druge prilike i mogućnosti kako bismo konačno vratili žar i poštovanje u profesorski rad te posljedično podigli razinu zadovoljstva i žara za učenjem kod učenika.

Sumirano, školstvo u Hrvatskoj se susreće sa mnogim problemima vezanih uglavnom uz neusklađenost mogućnosti škola te potreba djece, kurikuluma te društva općenito. Vremensko i prostorno preopterećenje, nezadovoljstvo prosvjetarskog kadra sistemskom preopterećenosti koje posljedično vodi do nesavjesnog obavljanja profesorskog posla kao i sve veći zahtjevi inkluzije te ostali faktori upadaju u sferu sistemskih grešaka, dok se manjak kreativnog rada, podređenost društvenih kompetencija onima vezanima uz STEM područja i nedostatno odrađivanje sve bitnijih međupredmetnih tema mogu smatrati ideološkim problemima obrazovanja. Sada kada smo razradili i opisali dio problema s kojima se obrazovanje u Republici Hrvatskoj susreće, vrijeme je da pogledamo zahtjeve koje postmoderno društvo i svijet nameću školstvu i obrazovanju te koliko i kako na njih možemo odgovoriti inovativnim konceptom *Vježbaonica*.

3. Hrvatski, europski i globalni zahtjevi postmodernog obrazovanja, društva i čovjeka

Kada razmatramo zahtjeve postmodernog obrazovanja, društva i čovjeka lako se izgubiti u mnoštvu ideja, ideologija, politika i sličnih čimbenika i stvaratelja ovih zahtjeva. Kako bi izbjegli pretjerano raspisivanje o temi koja bi mogla napuniti nekoliko knjiga detaljnim analizama, ja ću razmatrati zahtjeve najrelevantnije za ovu temu. Jedan od uvida u globalne zahtjeve su svakako Globalni ciljevi za održivi razvoj do 2030. raspisani od strane UN-a te potpisani od svih članica. Među ostalim obrazovnim zahtjevima nalaze se zahtjevi kao što su: "Treba znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne vještine, između ostalog i tehničke i stručne, za bolju zapošljivost, dobre poslove i poduzetništvo." i "Treba promovirati razvojno orijentirane politike koje podržavaju... poduzetništvo, kreativnost i inovativnost..." (ODRAZ, 2015, 7, 9). Europski i hrvatski zahtjevi uvelike se preklapaju, no odvajam ih analizom dvaju različitih dokumenata. Strategija Europske unije (EU) za mlade (2019.-2027.) teži odgovoriti na izazove s kojima se susreću mladi u Europi. Neki od njihovih prijedloga glase: "Omogućiti mladima da kroje vlastitu sudbinu, podržavaju svoj osobni razvoj i postanu otporni.", "Poticati mlade i pružiti im resurse koji su im potrebni kako bi postali aktivni građani." i "Poboljšati politike koje utječu na mlade, posebno u pogledu zapošljavanja, obrazovanja, zdravlja i socijalne uključenosti.". Za kraj spomenula bih par odgojno-obrazovnih ciljeva iz Nacionalnog okvirnog kurikulumu: "Osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unaprjeđivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima.", "Odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskomu razvoju društva.", "Osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i strukovnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenjivu društveno-kulturnomu kontekstu prema zahtjevima tržišnoga gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, znanstvenih spoznaja i dostignuća.", "Poticati i razvijati samostalnost, samopouzdanje, odgovornost i kreativnost u učenika." i "Osposobiti učenike za cjeloživotno učenje." (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011, 23)

Kratkom analizom ovih ciljeva možemo te zahtjeve podijeliti na one poduzetničke (vezane uz radne kompetencije), kreativno-inovativne, razvojne (cjeloživotno učenje i samoorganizacija), građansko-demokratske i kulturne. Zanimljiv je posebno cilj iz Nacionalnog okvirnog kurikulumu koji govori: "Osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i strukovnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenjivu društveno-kulturnomu kontekstu prema zahtjevima tržišnoga gospodarstva, suvremenih informacijsko-

komunikacijskih tehnologija, znanstvenih spoznaja i dostignuća." zbog svog eksplicitnog podređivanja društveno-kulturnog konteksta tehnokratskoj i gospodarskoj realnosti. Post-kritička reforma mora se snažno boriti protiv ovakve vrste podređivanja čovjeka, zajednice i kulture prvenstveno kapitalističkom sustavu i njegovoj krajnjoj eksploataciji društva u širem smislu. U današnjici, po medijima, znanosti i osobnim iskustvima vidimo izričito negativan utjecaj tehnologije na odraslog čovjeka i pogotovo djecu (Sims, 2009) te možemo lako predvidjeti njezin, već sada mahnit i nekontroliran razvoj. Pravo i humanizam ne prate taj isti razvoj te se čovjek tako izlaže potpunoj životnoj tehnologizaciji bez ikakvog vodstva, zaštite ili uputstva. Umjetna inteligencija se predstavlja kao najveća prijetnja post-modernom svijetu i čovjeku, već sada producirajući dječju pornografiju stvorenu iz obiteljskih slika dijeljenih na društvenim mrežama (Robins-Early, 2024), snažne i lažne političke poruke dane od osoba velikog utjecaja (Verma, 2023) i slično. Kako bismo se bacili u koštac i ukrotili ovakvo nekontrolirano tehnologiziranje svijeta i čovjeka bitno je ulagati u društvene i humanističke znanosti te ponajviše u obrazovanje mladih generacija koje će od tih novih negativnih promjena najviše patiti. *Humanistička revolucija će voditi ka inovacijama za ljudsko srce i dušu te transformirati ljude u aktivne i kritičke subjekte svijeta, društva i kulture kako bismo zajednički pronašli nove puteve ka skladu objektivne, tehnološke realnosti te duhovne, emocionalne i subjektivne stvarnosti.* Dakako, ovakva promjena ne može se odviti "preko noći" te zahtjeva ogromne ljudske, pravne, političke i financijske resurse. Za početak, potrebno je vratiti vjeru u obrazovanje, integrirati ga u zajednicu te potom putem oblikovanja mladih ljudi spremnih na prihvaćanje promjene i odgovornosti vršiti pritisak za napredak. Kako bi ovo postigla post-moderna škola svoj rad mora usmjeriti prema postavljanju društveno-pedagoške konstrukcije škole koja će omogućiti što potpuniji razvitak mladog čovjeka, odgoj svih njegovih osobina i posebnosti, te stvoriti prostor socijalizacije učenika. (Puževski, 2002) Također, mora težiti otvoriti se društvu te poticati u njemu svoje pedagoške ideje kao i težiti samoupravljanju s ciljem poticanja demokratičnosti unutar i van škole.

4. Post-kritički pristup kao leća sagledavanja budućnosti

Što je to post-kritičko i što je to post-kritička pedagogija? Post-kritička pedagogija stoji na principima temeljenima na vjerovanju u mogućnost promjene kao u kritičkoj pedagogiji, no s više afirmativnim, pozitivnim stavom. Post-kritička pedagogija odmiče se od kritiziranja kako bi fokus stavila na konstruktivna i pragmatična rješenja socijalnih problema unutar obrazovnog konteksta. (Biesta, 2010) Dok kritički pedagozi pričaju o "ukalupljivanju", post-kritička pedagogija govori o nadi za budućnost i ljubavi prema svijetu. Prijelaz s kritičke na post-kritičku pedagogiju odvija se po pretpostavci jednakosti i mogućnosti transformacije. (Hodgson i sur., 2018) U ovom duhu odbacila bih kritički pojam ukalupljivanja te se fokusirala na dosadu i pesimizam kao sve češću pojavu kod djece školskog uzrasta, no i odraslih osoba. Cinizam i pesimizam nisu prepoznavanje onoga kako stvari jesu, već njihovo izbjegavanje (Hodgson i sur., 2018), stoga post-kritički pristup ne prihvaća ono kako stvari jesu, već afirmira vrijednosti onoga što radimo u sadašnjosti, a što je vrijedno prenošenja dalje u budućnost. Smatram kako se prava kriza na koju post-kritička pedagogija treba odgovoriti nalazi u izjavama kao što su "Što će meni ovo?", "Ja ne volim učiti", "Mrzim školu" ili "Da bar mogu cijeli dan igrati igrice.". Ovo su fraze i ideje koje izlaze iz umova djece lišene veselja mladosti i učenja, žara za životom i iščekivanja budućnosti. *Vraćanje tog žara, interesa i veselja djeci te ponosa i časti profesorskog zanimanja cilj je moje post-kritičke reforme školstva. Ukratko, post-kritička revolucija želi biti renesansa renesanse tj. ponovno rođenje duhovnog, kreativnog i intelektualnog čovjeka.* Time, cilj post-kritičke pedagogije je prepoznavanje i očuvanje onoga što je dobro u svijetu usprkos opresiji i tihoj melankoliji.

Što razlikuje kritičku od post-kritičke pedagogije i kako imati pouzdanja u ponavljano ime? Po mome mišljenju razlika je u tzv. "oslobađanju" tj. dok kritička pedagogija oslobađa od cjelokupnog sistema (ili barem tome teži), post-kritička pedagogija ne želi čovjeka odvojiti od društva i normi već teži stvoriti društvo u kojemu svaki čovjek ima mjesto kako bi svoje potencijale i interese iskoristio maksimalno u korist sebe i društva. Element oslobađanja koji promiče kritička pedagogija pomalo je zastario te u modernom dobu i društvu čak poprima negativne konotacije iz stavljanja subjekta u ulogu žrtve. Također, ove negativne konotacije dolaze iz frustracije određenih društvenih skupina zbog ekstremističkih ljevičarskih i/ili liberalnih grupa i političara u čiji vokabular riječi korištenih u svijetu kritičke filozofije, pedagogije i sl. upadaju olako i okrutno s ciljem pravdanja agende nesukladne s učenjima i idealima kritičke teorije. (Horkheimer i Adorno, 2002) Unatoč tome smatram kako bi se termin post-kritičko mogao postaviti na noge vezivanjem uz ono dobro što je proizašlo iz kritičkog

pokreta, a to su prave reforme i veliki društveni napredci proizašli iz velikih umova i vrijednih ruku kritičara. Kako bismo pokrenuli viđenje ovakve slike post-kritičke pedagogije bitno je krenuti s vizijom svijeta koji predviđamo te koji smo već stvorili. Daljnja kritiziranja smatram redundantnim i neproduktivnim jer u kutu kolektivne svijesti svi znamo što ne valja, što može bolje i što treba srušiti i graditi iznova. Bitno je naglasiti kako se post-kritička pedagogija ne suprotstavlja kritičkoj pedagogiji već počiva na njezinim spoznajama, no umjesto zadržavanja na toj poziciji, ona teži otvoriti prostor praksi da se izgradi iznova. (Hodgson i sur., 2018) Smatram se optimistom pa ću hrvatsko obrazovanje staviti u kategoriju "može i bolje" te ga promatrati u smjeru nadograđivanja što će ga posljedično i promijeniti iz temelja.

Čovjek u modernoj Hrvatskoj ima krizu samoaktualizacije, a ne egzistencije. Makar mnogi i danas pate od egzistencijalnih briga, unutar prostora i koncepcije *Vježbaonice* može se djelomice pomoći zbrinuti i osnažiti djecu koja odrastaju uz egzistencijalne brige, a osnažiti svu kako bi cjeloživotno djelovala ka svojoj samoaktualizaciji i aktualizaciji u društvu.

4.1. Obrazovanje za obrazovanje

Trenutno, briga o svijetu formulirana je kroz obrazovanje za građanstvo, socijalnu pravdu, održivi razvoj itd. uz specifičnu ideju globalnog građanstva i interkulturalnog dijaloga. Ovi ciljevi djeluju u području "van obrazovanja" tj. tvore višu svrhu obrazovanja, no unatoč konzervativnom i tradicionalnom prizvuku post-kritička pedagogija želi obraniti obrazovanje u svrhu obrazovanja. Ona propagira ideju obrazovanja kao učenje i uranjanje u objekt učenja u svrhu svoje intrinzične i obrazovne, umjesto instrumentalne vrijednosti kako bi svaka generacija taj objekt učinila svojim jednako koliko i prijašnjim. (Hodgson i sur., 2018) Post-kritički cilj obrazovanja je vratiti žar učenju te to namjerava postići poticanjem kritičkog promišljanja o svijetu i unutar "malog svijeta" učenika s uzorom na Sokratovsku dijalošku metodu, Freireovo kazalište potlačenih i sličnim forumima rasprave. "Biti promijenjen idejama je bilo čisto zadovoljstvo. Ali učiti ideje koje su tekle suprotno vrijednostima i vjerovanjima učenima u kući je značilo staviti se u rizik, ući u opasnu zonu. Dom je bilo mjesto gdje sam bila prisiljena konformirati se tuđoj slici onoga tko sam ja i što bih trebala biti. Škola je bila mjesto gdje bih mogla zaboraviti tu sebe i, kroz ideje, preoblikovati se." (Hooks, 1994, 3) Obrazovanje u svrhu obrazovanja može imati mnoge prednosti za intrinzični i ekstrinzični život subjekta kao što su intrinzično intelektualno zadovoljstvo i dublje razumijevanje rezultirano učenjem radi učenja (Csikszentmihalyi, 1990), samootkrivanje pružanjem mogućnosti

istraživanja raznih disciplina te vođenja u otkrivanju osobnih snaga i interesa (Kember, 2001), povećana vjerojatnost da će obrazovane individue kasnije u životu sudjelovati u demokratskim procesima i civilnim akcijama te razviti osjećaj društvene odgovornosti (Delli Carpini & Keeter, 1996) te ostale karakterne osobine usko vezane uz slobodu obrazovanja kao što su prilagodljivost, inovativnost, interpersonalne vještine i ostalo.

Obrazovanje za obrazovanje ne priprema čovjeka samo za specifičnu karijeru ili posao već za značajan i ispunjen život te ga oprema alatima kako bi se snalazio u sve kompleksnijem i brzo-mijenjajućem svijetu. *Vježbaonice* tako možemo sagledavati kao sintezu viših tj. globalnih i građanskih ciljeva te obrazovanja obrazovanja radi.

4.2. Prakticiranjem autonomije do jačanja građanstva i demokracije

Građanska kompetencija te promoviranje demokracije jedne su od glavnih tema u školstvu unutar posljednjih nekoliko godina. Poticanje tema, aktivnosti i radionica vezanih uz građanstvo aktualna je misija svake školske reforme i političke obrazovne propagande, no realizacija te kompetencije nije uvijek blistava kako se predstavlja. Pripremanje za građanstvo jest ključno za osiguranje političke stabilnosti i društvenog kontinuiteta. (Cremin, 2023) Također, pripremanje za građanstvo i demokraciju ključan je element dugoročnog funkcioniranja škole koja se razvija, reflektira te služi svrsi svih uključenih u obrazovni proces. U svijetu različitosti prakticiranje demokracije jak je alat u službi društvenog sklada i blagostanja te se unatoč socijalnim i ekonomskim krizama, škole i dalje smatraju socijalnim "ljepilom" koje može spojiti sve raznolikiju naciju zajedno. (Franzosa, 1989)

Kako bismo školu uistinu učinili pogodnim mjestom za usvajanje takvih općedruštvenih tema bitno je osvijestiti kako su zbivanja u školi i ukupna školska komunikacija odraz ukupnih demokratskih odnosa u društvu. (Matijević, 1994) Time zaključujemo kako za razvoj građanske kompetencije škola mora unutar sebe podržavati autonomiju i demokraciju, ne samo deklarativno, već svakodnevno i aktivno. Ima puno načina kako postići visoku razinu autonomije i demokracije unutar škola kao što je razredni sastanak iz Freinetove pedagoške koncepcije i slično te se time dalje neću baviti, no smatram bitnim predstaviti na koji način *Vježbaonice* nude dodatan prostor za razvijanje tih kompetencija. Slobodna organizacija prostora i vremena, kao i sloboda izbora aktivnosti, utopističke su težnje za standardni školski sustav uokviren kurikulumom, no *Vježbaonica* kao prostor dokolice nudi skoro potpunu autonomiju djetetu te i dalje djeluje kao zajednica u kojoj sloboda seže do slobode drugoga.

Ovako, djeci se pruža uvid u funkcioniranje svijeta odraslih, pogotovo u današnjem dobu individualizacije i izobilja u kojemu je čovjek slobodniji nego ikada prije. Unutar koncepta Vježbaonica stavlja se fokus na mlade kao autonomne nositelje odgovornosti te time od njih zahtjeva suradnju za aktivno funkcioniranje zajednice time jačajući demokraciju i građansku kompetenciju sve djece. Naglasak na zajedništvu unutar Vježbaonica ključan je kako bi djeca osvijestila srž demokracije te u dobu izuzetne individualizacije uvidjela kako boljitak svih stvara pozitivnu atmosferu za osobni rast i razvoj. Forumi za razgovor, dogovaranje i rješavanje socijalnih konflikata integralni su dio svakodnevnog funkcioniranja Vježbaonica te će se odvijati spontano i planski. Smatram kako je organičko učenje i razumijevanje demokracije nužno za usvajanje građanske kompetencije na dubinskoj razini potrebnoj za prakticiranje demokracije. Kako bi prostor Vježbaonica stvarno bivao mjestom slobode i autonomije bitno je da ostane u rukama prosvjete te da se ne koristi kao alat propagande. Sloboda školske tj. prosvjetne organizacije podrazumijeva demokratizaciju i autonomiju školstva od države i crkve. (Lončar, 1908)

5. Utopizam- smjer i put

Ključ svake uspješne reforme jest dobra organizacija, a svako organiziranje kreće od cilja i svrhe. Upravo taj cilj i svrha su ono što je nedostajalo prijašnjim bezuspješnim reformama te ono što je proizvelo jedne od najvećih obrazovnih reformi svih vremena kao što je uvođenje obaveznog osnovnog obrazovanja. Unatoč potrebi za vizijom (kako bi se donosile korisne socijalne i odgojno-obrazovne politike) ovu riječ smatramo pejorativnom jer implicira postavljanje nerealno visokih standarda koji nikada neće biti ostvarivi. (Wynne, 1976) Utopija je riječ koja se često nalazi na usnama gušitelja promjene, no utopija može poslužiti kao koristan alat u borbi protiv pesimizma i osjećaja bespomoćnosti. Vjerovanje u snagu društva, ljudi i zajednice, videnje mogućnosti postojanja boljeg sustava te mukotrpana, no ne i uzaludna borba za ostvarenje tih ciljeva nužna je za početak, ustrajanje i refleksivno kritiziranje ikakve veće promjene. Ono što ova reforma drži u svojoj srži jest *realistično gledanje na mogućnosti maksimalnog ostvarivanja vizije proizašle iz ideje društva i obrazovanja koje leži na principima duhovnog blagostanja, kontinuiranog napretka i društvene odgovornosti*.

Kako bismo unaprijedili planiranje školstva, moramo priznati značaj utopianizma za obrazovne politike, no derivirati generalne, ne-utopijske principe koji će facilitirati produktivno planiranje i predviđanje. Obrazovanje je posebno podložno utopijskom razmišljanju pošto njegov cilj i raspon seže daleko u budućnost. (Popkewitz, 2008) Unatoč tome, bitno je prepoznati kako je spekulativna, dalekovidna analiza esencijalna za obrazovanje i njegovo daljnje napredovanje. U post-kritičkom duhu na ovakvu analizu odgovaramo u pozitivnom i afirmativnom duhu, no vrlo je bitno napomenuti kako ona mora stajati na stupovima razuma, znanosti i realnosti. Kako bismo izbjegli podlijeganje idealističkim i nerealnim utopijskim idejama potrebno je razviti intelektualni okvir prognoziranja u smislu postavljanja eksplicitne vrijednosti i pretpostavke o prirodi čovjeka i ljudskih odnosa unutar grupa koji će nam omogućiti donošenje korisnih pretpostavki o tome kako će ljudi reagirati na tehnološke napretke koji su u današnjem svijetu sasvim sigurni. Jasna predviđanja vezana uz znanosti i tehnologije služe kao pozadina predviđanja ljudskog života u ovim novim okruženjima. (Wynne, 1976) Fokusrati se na tehnološke napretke pri određivanju vizije obrazovanja (i društva) ne znači da se čovjek treba prilagođavati tehnologiji već upravo suprotno- cilj je stvoriti ljude koji će tehnologiju okretati službi čovjeka (koji je produžetak prirode) tj. čovjeka vratiti u sklad s prirodom koji se prekinuo prvom industrijskom revolucijom te pogotovo izumom pokretne trake i prelaskom s obrta na tvornice. Cilj Vježbaonica je povratiti taj balans organskog življenja u urbane sredine tj. potaknuti na više sistemskih promjena koje bi život u gradovima ponovno prilagodile čovjeku,

a pogotovo djeci. Wynne piše kako su za ovakva "ljudski orijentirana" predviđanja potrebna sociologija i psihologija (što i jesu), no ja stavljam pedagogiju kao katalizator ideje u praktičnu upotrebu odgoja i obrazovanja naraštaja koji će funkcionirati, raditi i graditi taj svijet dalje. Pedagoška futurologija je svakako jedna od grana pedagogije koja bi nam mogla pružati realne uvide u krajnje efekte različitih reformi te ih time reflektivno kritizirati prije samog "srljanja" u njihovo provođenje. Svakako, najbitnije je ostvariti razinu svijesti koja podrazumijeva promjenu u sve bržim intervalima kako bi ta predviđanja mogla biti što efikasnija i dalekosežnija.

Mnoge težnje i ciljevi koje post-kritičkom uhu zvuče razumno i pozitivno bivaju apstrahirane od strane profitera i vladajućih u trenutnom sustavu. Kritička pedagogija postavila je temelje na kojima post-kritička pedagogija u nadi i vjerovanju u bolje sutra gradi svoju misiju. Time, restrukturiranje škole treba smanjiti dobnu i socio-ekonomsku hegemoniju te povećati raznolikost odgovornosti koje imaju učenici, povećati moć koju učenici imaju jedni nad drugima te diversificirati akcije koje učenici čine prema školi i izvanškolskoj tj. lokalnoj zajednici. (Wynne, 1976) Obrazovanje mora preuzeti svoj dio odgovornosti za socijalnu pravdu i ponašanje individua nuđenjem većeg raspona prepoznatih uspjeha kod učenika (darežljivost, ustrajnost, takt i sl.). (Wynne, 1976) Prikazivanje i slavljenje ovih postignuća dati će učenicima i roditeljima relevantnu i brzu povratnu informaciju o uspješnosti obrazovanja, a ponajviše odgoja. Jedino u školi koja koristi sisteme kako bi generirala zajednicu možemo očekivati od učenika primjenu dobrog karaktera i ponašanja u interakciji s drugim učenicima i učiteljima. Golem utjecaj škole na pozitivno ponašanje svakog djeteta je utopijska težnja te se ne smijemo zavarati kako ćemo obrazovanjem promijeniti društvo u cijelosti te ukrotiti ljudsku prirodu u njezinoj srži, no ono što možemo je pokrenuti kotač promjene koji bi omogućio svakome čovjeku mali prozor u svijet kakav bi možda mogao biti. Neki od kritičara, kao što su Dewey i Goodman, već ranije su primjetili kako je izoliranje moderne škole od društva štetno za holistički razvoj čovjeka koji aktivno i pozitivno funkcionira u društvu te sada želimo vratiti tu poruku u duhu post-kritičke pedagogije i utopianizma rekonstruiranjem je u: *"Objedinjavanje moderne škole i društva vodi ka čovjeku razvijenom u duhu holističkog razvoja, ljubavi prema svijetu i društvene odgovornosti."* I za Freineta cilj odgoja upućuje na osiguravanje mogućnosti da se svako dijete optimalno razvija u okviru jedne zajednice kojoj će služiti i koja će mu pomoći da se razvija. (Matijević, 1994) Gray u svojoj knjizi⁵ postavlja tezu koja nalaže kako

⁵ Gray, P. (2013). Free to learn: Why unleashing the instinct to play will make our children happier, more self-reliant, and better students for life. Basic Books.

je jedini prirodan put dječjeg učenja kroz igru i samoupravljanu istraživanje. Prema Grayu, tradicionalnu školu koju kritizira kao rigidnu i standardiziranu sa manjkom fleksibilnosti treba prenamijeniti u školu koja potiče igru kao metodu učenja te samoinicirano i samovođeno učenje. Kao i Gray, drugi relevantni autori kao što su Robinson⁶, Mitra⁷, Zhao⁸ i dr. polažu svoje utopističke ideje u reforme školstva sa naglaskom na individualnost, osobni interes, društvenu odgovornost, inicijativnost i mnoge druge aspekte post-kritičke školske reforme.

Kako bismo izbjegli sudbinu onih koji su ranije svojim idejama privukli pristaše koji su te ideje izobličili, krivo interpretirali i zloupotrijebili moramo transparentno, jasno i javno preuzeti potpunu odgovornost za bezuspješno implementiranje ovih esencijalno dobrih i točnih ideala. Dakle istinska vizija obrazovanja lišena naivnog utopianizma i pesimističnog realizma stoji u stvaranju zajednice koja teži pomoći, ohrabriti i osnažiti svoje subjekte da rastu, rade i žive u svijetu nastanjenom nesavršenim ljudskim bićima.

⁶ Robinson, K. (2009). *The element: How finding your passion changes everything*. Penguin Books.

⁷ Mitra, S. (2019). *The school in the cloud: The emerging future of learning*. Corwin.

⁸ Zhao, Y. (2012). *World class learners: Educating creative and entrepreneurial students*. Corwin.

6. Kreativnost kao katalizator holističkog razvoja

Školi koja u fokusu drži holistički i djetetu orijentiran razvoj neizostavan je dio svakodneвно utiliziranje kreativnosti. Ta kreativnost ne smije biti prisilna, ocijenjena niti uspoređivana, već slobodna, zabavna i strastvena. Kroz spomen kreativnosti u školstvu želim izbjeći prosto njezino shvaćanje. Ona za mene obuhvaća čitav dijapazon samoorganizirane i slobodne djelatnosti unutar interesnog područja neke jedinice. Kroz poglavlje istražiti ću različite poglede na kreativnost, njezino vrednovanje, prepreke u njezinom utiliziranju te na kraju cilj i svrhu uključivanja kreativnosti u obrazovni proces.

6.1. Paradigme kreativnosti

Održano je, u društvu, gledište na kreativne nasuprot produktivnih poslova u dijametralno suprotnim budućnostima kao posljedicama odabira- kreativnog gladnog umjetnika, boema nasuprot produktivnog bogatog šefa. (Miller, 2015) Te razlike u paradigmi vidljive u oprečnim egzistencijalnim i samoostvarujućim pitanjima "Što sam *predodređen* da radim?" ili "Što bih *trebao* raditi?". Afirmiranje kreativnosti dakle zahtjeva reviziju javnog i kulturalnog mnijenja te operacionalizaciju društvenih normi vezanih uz kreativnost i njezino djelovanje. Kako bismo ovo ostvarili ključno je osigurati vrijeme za edukatore i učenike kako bi uvidjeli, razumjeli i na kraju internalizirali kompleksnost kreativnosti te kako ju promovirati. Od renesanse do modernog doba fokus se drastično pomiče s kreativnosti na produktivnost, no u postmodernom dobu možemo opet očekivati promjenu paradigme. Sa sve jačom snagom umjetne inteligencije, robotike i drugih grana znanosti velik dio poslova fokusiranih na manualne zadatke može očekivati drastičan pad u potražnji za ljudskim radnicima. (Datta, 1990) Ova promjena paradigme se već događa u IT sektoru, znanosti te ekonomiji i marketingu, no prosvjeta naravno kasni s priznavanjem novih potreba na tržištu rada. Čak i ako ne iskoristimo lažno viđenje "neproduktivnosti" u kreativnom procesu kao opreku za njezino aktivno poticanje, svakako će u upit doći njezino mjerenje preko standardiziranih i utvrđenih testova i mjerila. Jedan od takvih alata jest CCSSO Creativity Graph, no smatram ikakvo mjerenje i validaciju nepotrebnom za diskusiju u pitanju jer fokus stavljamo na aktivnu dokolicu, zabavu i socijalizaciju djece van klasičnog školskog sustava te time poništavamo zahtjev za takvom vrstom evaluacije. Koliko god neznanstveno, smatram kreativnost nečime što se vidi dušom, a ne mozgom i statistikom. Znamo prepoznati kreativnost u nečemu nevezano uz naše osvještavanje faktora koji nešto "znanstveno" i "matematički" čine kreativnim. Naravno, nisu

svi u mogućnosti ovoga prepoznavanja, no uz opće kreativno obrazovanje kao posljedica implementacije Vježbaonica kroz nekoliko generacija mislim da će ova karakteristika "razumijevanja dušom" postati općeljudska, a ne samo obilježje nekih. Ovu izjavu pravdam činjenicom što će se svi (kreativci i nekreativci) okušati u kreativnom procesu te će se samo oni najbolji uspjeti isticati kao stvarni revolucionari i motivatori, no mnogi će svjedočiti tom usponu. Definiranje kreativnosti je multifaktorski proces koji u sebe integrira psihološke, neuro-znanstvene i socio-kulturne perspektive te time i samo razumijevanje kreativnosti uključuje, kako individualne kognitivne procese, tako i šire društvene kontekste u kojima se ideje generiraju i vrednuju. Vježbaonica time nudi prostor stvaranja i dijeljenja ideja unutar podržavajuće i umrežene zajednice.

6.2. Larpurlartizam kreativnosti

Svakako, kreativnost nije uvijek lak niti brz proces te zato djeci unutar obrazovnog sistema i aktivne dokolice treba pružiti pedagošku podršku te vrijeme i materijale kako bi se ono kroz kreativan proces uzdizalo na raznim, ponekad stranom oku nepoznatim područjima. Strah od odbacivanja i neuspjeha, kao što dolazi iz ocjena ili usporedbe, guši divergentno mišljenje potrebno, ne samo za kreativan proces, već i cjelokupan proces učenja. Zato treba organizirati "žive" zajednice u kojima otvorena društvena sredina producira rezultate ne tražeći argumentaciju i ne podliježući interpretaciji. U aktivnostima Vježbaonica nema ocjena, nečiji "neuspjeh" pokriva grupa te tako zajedno grade zajednicu "dovoljnosti" za sudjelovanje u zajedničkom uspjehu. No, pošto je neuspjeh esencijalni dio života i kreativnog procesa moramo prihvatiti da će put prema znanju biti pun nepoznanica i zbunjenosti (Miller, 2015), te posljedično ohrabriti učenike u prihvaćanju te kognitivne disonance između neuspjeha i napretka. Na tom putu dijete treba podršku grupe koja će mu pomoći u shvaćanju kako je neuspjeh ključan dio ljudskog postojanja te kako se nositi s njime i kada tražiti pomoć. Utiliziranje moći i podrške grupe je ključ inovativnosti koja se rađa iz poticanja kreativnosti. (Csikszentmihalyi, 1996) Kako bismo razumjeli i potakli intrinzičnu motivaciju kod djece neizostavna je uloga ugone, zadovoljstva, zabave i socijalizacije u učenju. Kultiviranje kreativnosti zahtjeva grupe učenika različite dobi koji sudjeluju u aktivnostima koje potiču znatiželju, jačaju inicijativu i postavljaju želje i ciljeve iz kojih proizlazi motivacija za učenje. (Miller, 2015) Pri jaćanju ovakve vrste motivacije gubi se eksterna potreba za nagradom u smislu ocjene, već se ona transformira u ugodu priznanja zajednice (male ili velike),

samozadovoljstvo postignutim i želju za daljnjim zadovoljavanjem te potrebe za aktivnom igrom, radom i učenjem. Intrinzično postignuta motiviranost za učenje ima drugačije socijalne konsekvence, nego što je potreba za natjecanjem ili nagrađivanjem. Cilj joj je, zapravo, priprema spoznaje da samo cjeloživotno učenje vodi ka smislenom postojanju čovjeka. (Glöckler i Goebel, 1990)

7. Izvannastavne aktivnosti u svrhu holističkog razvoja djeteta

Razvojem gospodarstva u zadnjih nekoliko desetaka godina i prelaskom sa industrijskog u post-industrijsko doba, broj zaposlenih po gospodarskim sektorima pomiče se sa rada u primarnom i sekundarnom sektoru prema radu u tercijarnom i kvartarnom sektoru. (Lever, 1991) Ovakav gospodarski, tehnički i tehnološki napredak dovodi do velikih društvenih promjena te stvara nove izazove na koje obrazovanje treba odgovoriti. Kako roditelji tijekom radnog vremena imaju obveze van obiteljskog doma, organizaciju tih slobodnovremenskih aktivnosti na sebe preuzimaju škole, razne udruge i društva (Koritnik, 1969) Također, pošto domaćinstva prestaju biti zajednička i obitelj postaje nuklearna smanjuje se broj članova proširene obitelji koji mogu s djecom provoditi slobodno vrijeme, važno je organizirati aktivnosti koje se odvijaju van kućanstva, no u relativnoj blizini doma kako bi djeca svih uzrasta tamo mogla provoditi vrijeme. Težnjom za sve većom socio-ekonomskom jednakosti u društvu ova potreba posebno za odnosi na djecu čiji roditelji imaju slabiju platežnu moć. Kao rezultat javlja se povećani interes za formalne izvanškolske i izvannastavne aktivnosti koje djeci mogu pružiti sigurno i poticajno okruženje pod nadzorom odraslih uz ponudu raznih razvojnih aktivnosti koje promoviraju akademski, osobni, socijalni, rekreativni i kulturalni rast i razvoj. (Durlak, 2011) Prema istraživanju⁹ provedenom u SAD-u mladi koji sudjeluju u formalnim izvannastavnim aktivnostima značajno napreduju u tri velika područja: osjećaji i stavovi, indikatori ponašajnog prilagođavanja i školski uspjeh. Takve aktivnosti uspješno podižu sudionikove pozitivne osjećaje i stavove prema sebi i školi te njihova pozitivna socijalna ponašanja. Uz to, pokazuju statistički značajan utjecaj u smanjenju konzumiranja droga i ostalih opijata te eksternaliziranih poremećaja u ponašanju uz značajan napredak u školskom uspjehu. Sumirano, mladi ljudi koriste i napreduju u vremenu uključenom u izvannastavne aktivnosti koje im nude prilike za pozitivne interakcije s odraslima i svojim

⁹ Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., i Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: a meta-analysis of school-based universal interventions. *Child development*, 82(1), 405–432.

vršnjacima, potiču ih na sudjelovanje i inicijativu kroz izazovne zadatke koji im pomažu razviti i primijeniti nove vještine i osobne talente. (Durlak, 2011) Svrha izvannastavnih aktivnosti je dakle poticanje učenika na stvaralaštvo, stjecanje znanja i umijeća prema njihovim individualnim interesima i sposobnostima. (Šiljković i sur., 2007)

Dakako, cilj odgoja i obrazovanja pod misijom poticanja cjeloživotnog učenja, samoorganiziranosti i inicijative nije prisilno smještanje djece u izvannastavne aktivnosti kako bi se rasteretili roditelji. *Cilj je potaknuti zajednicu i organizirati prostor koji će poticati samouključivanje u aktivnosti osobnog interesa djeteta s naglaskom na slobodu izbora.* Kako bismo ojačali dječju intrinzičnu motivaciju moramo prihvatiti kako je čimbenik slobode, odgovornosti i ne obvezatnosti onaj dio koji kod djece izaziva spontanost, aktivnost, savjesnost, inicijativnost, samoizražajnost, stvaralaštvo i vedro raspoloženje. (Barber i sur., 2003) Prema istraživanju¹⁰ provedenom na uzorku učenika viših razreda osnovnih škola (N=970), 34,6% (N=336) učenika sudjeluje u radu izvannastavnih aktivnosti u školi dok znatno veći broj 65,4% (N=634) ne sudjeluje u radu navedenih aktivnosti. Rezultati ukazuju na relativno nizak postotak uključenosti učenika u izvannastavne aktivnosti koje organizira škola. Za razliku od izvannastavnih aktivnosti, puno veći broj učenika 53% (N=514) odlučuje provoditi slobodno vrijeme u radu organiziranih slobodnovremenskih aktivnosti izvan škole. Rezultati ovog istraživanja jasno nam pokazuju potrebu za postojanjem širokog dijapazona aktivnosti u koje se djeca samoinicijativno uključuju. S obzirom na činjenicu da se većina izvanškolskih aktivnosti provodi u organizaciji privatnih obrta, udruga, organizacija, klubova i sl. sudjelovanje u aktivnostima često biva popraćeno financijskom obavezom za roditelje. Postavlja se pitanje što čini razliku između izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti? Odgovor na ovo pitanje je svakako kompleksan, no suziti ga možemo na manjak izbora aktivnosti, produženo boravljenje u prostorima škole u kojoj se odvija redovna nastava te socijalizaciju sa školski homogenom grupom ljudi.

Prema istom istraživanju¹⁰ broj učenika uključenih u izvannastavne aktivnosti po klasifikaciji je: 14,9 % (N=145) učenika koji sudjeluju u kulturno-umjetničkim izvannastavnim aktivnostima, sportsko-rekreativne aktivnosti u čiji je rad uključeno 13,2 % (N=128), znanstveno-predmetne aktivnosti 9,7 % (N = 94), 2,3% (N=22) djeluje u radu stručno-tehničkih aktivnosti u školama, u radu proizvodno-ekonomskih aktivnosti sudjeluje 1,1% (N=11), a aktivnosti iz društveno-humanitarnog područja okupljaju u radu 2,5 % učenika (N= 24). Zbog

¹⁰ Valjan Vukić, V. (2016). Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika - višestruke perspektive. Školski vjesnik, 65 (1), 33-57.

veličine uzorka (N=970) ovo istraživanje možemo smatrati relevantnim prikazom dječjih interesa, no bitno je napomenuti kako je zastupljenost ovih aktivnosti vrlo drugačija. Dok je ponuda sportsko-rekreativnih i kulturno-umjetničkih aktivnosti vrlo široka, ponuda aktivnosti kao što su proizvodno-ekonomske i stručno-tehničke je vrlo ograničena. S obzirom na raznovrsnost i ponudu sadržaja iz spomenutih niže zastupljenih područja, ne iznenađuje kako je iznimno nizak broj učenika uključen u njihov rad.

Koncept Vježbaonica nudi alternativu i nadogradnju klasičnoj raspodjeli izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti. Prvo, Vježbaonice su državne ustanove u službi produžetka škole te time rade most između izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti nudeći zaseban prostor u ustanovi odvojenoj od škole u čijem radu sudjeluju ljudi s kojima se dijete ne susreće u svojoj redovnoj školi. Također, financiranje ovakve ustanove ne vrši se od strane roditelja te time promovira društvenu jednakost pružajući prostor za druženje i rad djece iz svih socio-ekonomskih okolnosti. Prostor Vježbaonica je osim za aktivnosti opremljen i za druženje i odmor učenika te na temelju toga mogu postaviti hipotezu kako bi se broj sati slobodnog vremena provedenog unutar prostora Vježbaonica povećao naspram vremena provedenog u radu izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti, no to ne mora značiti kako bi se i pozitivni utjecaji aktivnosti povećali. Uz to, unutar Vježbaonica težilo bi se podjednako ali realnoj raspodjeli aktivnosti po klasifikaciji s naglaskom na poticanje aktivnosti povezanih s deficitarnim zanimanjima kako bi se njihovo djelovanje odrazilo i na opći ekonomski i gospodarski boljitak države.

8. Alternativne škole i strani primjeri dobre prakse

Tijekom sintetiziranja istaknutih problema, zahtjeva, ideja i rješenja važno je osvrnuti se na već postojeće sisteme i koncepcije kako bismo u njima prepoznali ono pozitivno i inovativno ali i nedostatke koji su se u njima pokazali. Odgoj i obrazovanje vremenom su mijenjali svoj formalni oblik i realizaciju, od tradicionalne tzv. "stare škole", racionalnističke Herbertove pedagogije, preko alternativnih liberalnijih pravaca (Montessori, Jena-Plan, waldorfske pedagogije i sl.) pa sve do suvremenih oblika izvođenja nastave. (Šiljković i sur., 2007) U ovome segmentu referirati ću se na ideje alternativnih škola i koncepcija, pojam kulturnih centara i centara za mlade te strane sustave koji u svome radu drže do važnosti dodatnih, izvannastavnih aktivnosti.

8.1. Alternativne škole i pedagoške koncepcije

Unutar učenja Pestalozzija pedagoški rad mora biti orijentiran na odgoj glave (intelektualni odgoj), odgoj srca (moralni odgoj) i odgoj ruke (tjelesni i radni odgoj). (Šustek, 2015) Ovakva podjela djeluje jednostavno, no u svojoj srži te proširena u svojoj definiciji predstavlja ključ organizacije rada škole i cilja obrazovanja općenito. Za nadopunu ovakve koncepcije možemo se osvrnuti i na učenja jednoga od najvećih filozofa i pedagoga J. J. Rousseaua čija orijentacija na prirodu, slobodu i radni odgoj obuhvaća nužne elemente potrebne za holistički i organski razvoj djeteta. Kada na koncept Rousseauove slobode i prirodnosti odgoja te cjelovit Pestalozzijev odgoj dodamo ideju pokreta za umjetnički odgoj (A. Lihtwark, F. Avenarius idr.) koji traži da se u odgoju i školi posveti odgovarajuća pozornost i emocionalnom aspektu života te umjetničkom odgoju (Matijević, 1994) kao i strukturu nastavnog plana i programa s naglašenom orijentacijom na umjetnički i radni odgoj u Waldrofskoj školi dobivamo potpuni spektar odgojno-obrazovne aktivnosti Vježbaonica. Didaktičke i psihološke vrijednosti strategija aktivnog, odnosno inovativnog i iskustvenog učenja neizmjenjivo su bitne za izgradnju čovjeka koji uči cjeloživotno, radi aktivno te stvara okruženje koje prepoznaje ideje, ne kao prijetnju, već kao nuždu. Uz sve rečeno, prepoznato kao neizostavan dio obrazovanja i odgoja djeteta je svakako socijalizacija. Za Freineta, cilj odgoja upućuje na osiguravanje mogućnosti da se svako dijete optimalno razvija u okviru jedne zajednice kojoj će služiti i koja će mu pomoći da se razvija. (Matijević, 1994) U Jena-planu odgoj treba biti sličan odgoju u obitelji tj. uključuju se djeca različitih godišta te je škola shvaćena kao životna zajednica učenika, učitelja i roditelja. Vježbaonica također biva kao preslika obitelji i zajednice u kojoj sudjeluju

svi nezavisno o godinama i sposobnostima čime svatko ima svoju specifičnu ali i zajedničku ulogu. Smatram bitnime naglasiti kako roditelji u ovome kontekstu označavaju mentorstvo i vodstvo nužno za konzistentan način i organizaciju rada i slobodne igre. Jedna od najuspješnijih pedagoških koncepcija svih vremena je svakako ona M. Montessori koja prepoznaje osnovne psihičke potrebe djece kao kretanje, red, jezik i ljubav prema okolini. Prema njezinom učenju rad Vježbaonica svakako biva opravdan, no željela bih posebno naglasiti ideju reda kao nužne psihičke potrebe djece. Unatoč potencijalno inicijalnoj predodbi kako bi Vježbaonice bile mjesto kaosa, voljela bih napomenuti konstantu njezina rada i postojanja te službe djetetu kao presliku onog istinskog reda i brige koje dijete treba osjetiti u prostorima u kojima se odvija odgojno-obrazovni rad. Prema mnogim obilježjima koncepcija spomenutih u tekstu možemo zaključiti kako ideja post-kritičke pedagogije nije nova, već samo prepoznata i prilagođena svijetu u kojemu danas živimo.

Koncept *Vježbaonica* se svojim holističkim pristupom, orijentiranošću na prirodnost i svrhovitost odgoja te otvorenošću za kreativnost i zajedništvo uvelike oslanja na alternativne pedagoške ideje i koncepcije te ga možemo smatrati sintezom Pestalozzijevih zahtjeva za intelektualnim, moralnim, radim i tjelesnim odgojem, Rousseauove orijentacije na prirodu, slobodu i radni odgoj, kreativnih obilježja pokreta za umjetnički odgoj i Waldrofske škole kao i obilježja zajednice te reda škola C. Freineta i M. Montessori. Za razliku od ovih alternativnih, često privatnih škola, Vježbaonica je ustanova čije je financiranje zamišljeno na državnoj razini te se time otvara svoj djeci neovisno o socio-ekonomskom statusu te vremenskoj raspoloživosti roditelja pružajući mogućnost holističkog, prirodno orijentiranog obrazovanja svakome djetetu voljnom rada i učenja.

8.2. Centri za mlade i kulturni centri

Centri za mlade su koncept koji postoji i funkcionira godinama u mnogim državama svijeta. Unutar ovog odlomka analizirati ću Skandinavske centre za mlade zbog njihove usmjerenosti na poticanje građanske odgovornosti mladih te time jačajući demokraciju i pro-socijalni rad. Neki od takvih centara su Fjället Youth Centre i Solna Youth Center u Švedskoj. Cilj takvih centara je ostvariti mjesto u kojemu su otvorene aktivnosti za mlade provedene od strane mladih baziranih na ideji učenja, razvoja, participaciji i utjecaju. Kroz sudjelovanje u centrima želi se pobuditi osjećaj zajednice i odgovornosti kroz prepoznavanje i korištenje ideja, iskustava, vještina i interesa mladih. Razvijanje vještina, akumulacija znanja te kreiranje

vlastitog slobodnog vremena aspekti su u kojima se Vježbaonice i centri za mlade uvelike preklapaju, no to ne znači da nemaju i svojih razlika. Dok su centri za mlade uglavnom fokusirani na starije maloljetnike i mlađe punoljetnike (po definiciji zakona RH), Vježbaonice su otvorene za djecu osnovnoškolskog i srednješkolskog uzrasta kao i za sudjelovanje osoba van obrazovnog sustava. Također, za razliku od centara za mlade i kulturnih centara, djelatnost Vježbaonica mnogo je šira od same socijalizacije i aktivnosti mladih u zajednici. Unutar Solna Youth Centra djelatnici i mladi povremeno organiziraju glazbene, kazališne i/ili umjetničke radionice te time obogaćuju svoju zajednicu veselim duhom, znanjem, vještinama i zabavom. Unutar centara mladi ljudi se mogu opustiti, socijalizirati, čitati, slušati muziku, koristiti kompjuter, igrati video igre, gledati filmove, razvijati se unutar svojih interesnih područja, realizirati svoje ideje i ostvariti nacionalne i internacionalne kontakte. Ovakvi uvjeti su po tome ostvarivi uz pravo vodstvo i financiranje te ideja Vježbaonica u svome cilju poticanja proaktivnosti, socijalizacije te povezivanja sa lokalnom zajednicom biva još jednom potvrđena primjerom strane prakse. Ono jedinstveno što Vježbaonice pružaju je svakako cilj podrške školama u okolici te direktan naglasak na razvoju vještina i organičnosti življenja što ih čini zasebnom kategorijom od kulturnih centara i centara za mlade.

8.3. Japanski sistem školskih klubova

Ideja Vježbaonica djelomice nastaje po uzoru na Japan u čijim srednjim školama se aktivno potiče (ponekad obavezno) sudjelovanje u klubovima i klubskim aktivnostima. Kurabu (クラブ) ili bukatsu (部活 – club activity) su izvankurikularni (izvannastavni) predmeti koje učenici samostalno stvaraju i organiziraju. Cilj tih klubova nije samo potaknuti sudjelovanje u sportskim, kulturnim i drugim aktivnostima već i potaknuti socijalizaciju među učenicima koji unutar redovnog školskog sustava možda ne bi bili u interakciji, a dijele zajednički interes. Mogućnosti za osnivanje kluba su neograničene tj. svako interesno područje potencijalno postaje klub. Klubovi uglavnom imaju svoju sobu/dvoranu te zahtijevaju superviziju učitelja i predsjednika kluba te trebaju minimum od 5 učenika za funkcioniranje. Vježbaonice prema tome predstvaljaju mogućnost ostvarenja sličnog principa rada tj. omogućavanje prostora, materijala te mentorstva kako bi djeca u grupama razvijala vlastiti "klubski" identitet te se uz to socijalno i kompetencijski razvijala. Vježbaonice trebaju dakle biti opremljene sa mnogo raznolikog materijala i prostorija kako bi omogućilo samoorganiziranje učenika u klub bilo kakve tematike ili interesa. Unutar Vježbaonica sudjelovanje u ikakvim slobodnim

aktivnostima (nevezano uz školske programe koji se odvijaju unutar prostora Vježbaonica) bilo bi potpuno svojevoljno, no smatram bitnim staviti naglasak na odgovornosti prema grupi/klubu koja se mora poticati nakon uključenja. Još jedan način kako japanske škole potiču autonomiju učenika je kroz "baratanje" papirologijom, donošenje odluka i razvijanje vještina vodstva. Od učenika uključenih u rad nekog kluba se očekuje predstavljanje "plana rada" te svrhu tj. cilj kluba kako bi ga otvorili. Naravno, pri tome se ne očekuje visoka razina razumijevanja što je to plan rada, ishodi i cilj učenja, već zajednički plan aktivnosti složen od strane svih prvotnih članova kluba revidiran svake školske godine. Klubovi mogu služiti kao način da učenici "izbruse" svoje vještine i hobije do razine profesionalnosti, no u prvome planu zadržava se socijalni i zabavni aspekt sudjelovanja. Za razliku od klubova u Japanu, klubovi unutar Vježbaonica ne bi se odražavali na učenikov akademski uspjeh van posljedičnog napretka u srodnim predmetima unutar školskog kurikulumu. Česta kritika ovakvih klubova je količina vremena i truda koji djeca moraju uložiti u rad kluba kako bi opravdali svoje članstvo, no za kontekst RH predlažem više laissez-faire pristup minimalnog doprinosa kao opravdanja članstva.

Zaključno, koncept *Vježbaonica* možemo nazvati inovativnim jer on u sebi sadrži ideje i ciljeve mnogih drugih stranih praksi uz mnoge druge aspekte Vježbaoničke svakodnevice koji bivaju, za sada, u svome kumulativnom karakteru jedinstveni. Za razliku od mnogih alternativnih škola, Vježbaonica bi služila svoju svrhu uz redovan školski sustav te bi primala djecu neovisno o financijskim i vremenskim mogućnostima roditelja. Oprečno japanskom sistemu školskih klubova, sudjelovanje u Vježbaonici težilo bi biti potpuno svojevoljno te sa sobom ne bi nosilo školske tj. akademske pritiske. Po rečenome, Vježbaonice bi se površno mogle izjednačiti sa nordijskim principom centara za mlade, no za razliku od njih Vježbaonica bi primala djecu svih uzrasta te bi ih poticala na sudjelovanje od najranije školske dobi svojom unikatnom isprepletenošću sa općim školskim sustavom. Građansko ojačanje mladih, poticanje osobnih interesa, stvaranje novih mogućnosti socijalizacije te mnoge druge karakteristike mnogu se naći u mnogim stranim i domaćim konceptima i ustanovama, no prelazak mosta između systemske školske obaveze i potpuno svojevolje dokolice je ono u čemu Vježbaonica pronalazi svoj individualni karakter. Produžetak škole i aktivna dokolica u prostoru orijentiranom na rad, zabavu i druženje svakako su vrijedni i inovativni pomoci u smjeru pružanja mogućnosti holističkog razvoja svakog djeteta.

9. Objedinjenje rješenja unutar Vježbaonica

Za samoostvarenje ličnosti djetetu treba pružiti prostor, materijale, vrijeme i "vodstvo" kako bi ono eksperimentiralo te pronašlo mjesto za sebe u kojemu će s prolaznim vremenom naći puno više od jedne pouke i vještine koje će ga voditi prema tom samoostvarenju. Zahtjevi reformskih (kritičkih) koncepcija su sloboda samoostvarenja ličnosti, ravnopravnost u obrazovanju, razvoj kritičke svijesti i pravo na individualizaciju. Ovo je zapravo već temelj svih modernih koncepcija ali kako Vježbaonice odgovaraju na ove zahtjeve? U daljnjem tekstu analizirati će koncept Vježbaonica kroz njihov pedagoški, prostorno-materijalni, socijalizacijski i općekulturni doprinos.

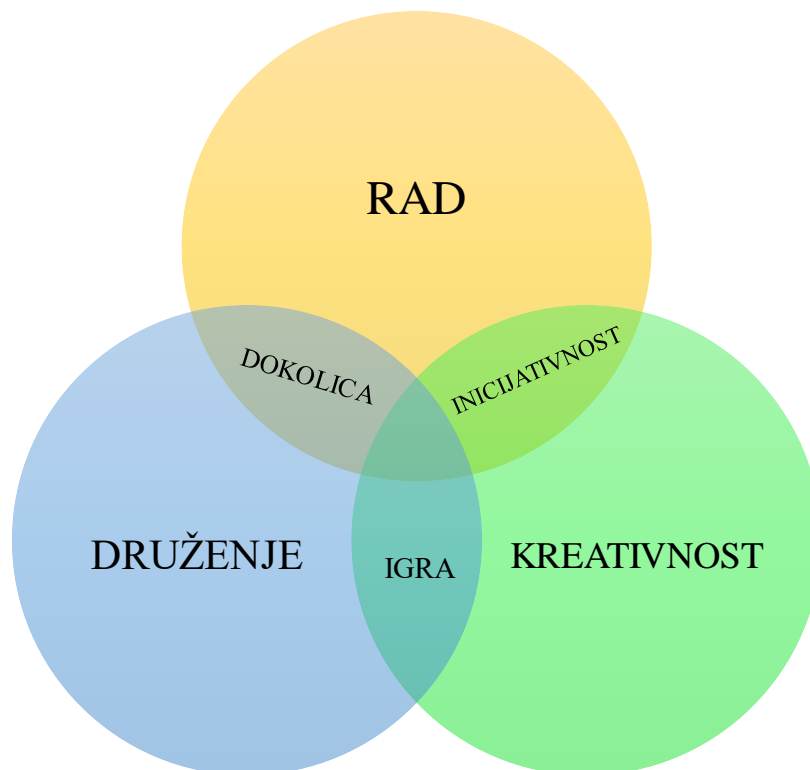
Slika 1: Logotip Vježbaonica

9.1. Pedagoški značaj Vježbaonica

Post-kritička pedagogija ne ide od pretpostavke kako su drugi u nemogućnosti shvatiti kako su okovani svojim načinom viđenja svijeta, već joj je cilj pružiti prostor za nadogradnju i ponovnu izgradnju pozitivnih, a ne prisilno mijenjanje starih uvjerenja. Po ovome, Vježbaonice pružaju primjer novog organiziranog i funkcionalnog prostora koji ukazuje na mogućnost postojanja istog umjesto uvođenja novih načina rada i razmišljanja u stare i uvriježene sustave. *Ne nameće se superiorna pozicija Vježbaonica i njihovog načina rada, već se oslobađa prostor za šarolikost odgojno-obrazovnih tehnika i teorijskih polazišta unutar jednog obrazovnog sustava.* Ukoliko škola želi zadržati tradicionalno orijentiranu predavačku nastavu, Vježbaonica može ponuditi više praktičan i imaginativan pristup sličnim temama kako bi se postiglo zadovoljstvo i zabava učenja bez pretjeranog obzira na stvarno usvajanje znanja pošto se ono odvija unutar škole. Hermeneutička pedagogija (koju zahtjeva kritička pedagogija) transformira se u pedagošku hermeneutiku (Hodgson i sur., 2018) tj. fokus se sa načina na koji interpretacija i dijalog oblikuju obrazovni proces (Gadamer, 1989) premiješta na istraživanje fenomena primjene hermeneutičkih metoda za razumijevanje obrazovnih praksi. (Heidegger, 1927) Pedagoška hermeneutika dakle istražuje na koji način obrazovni proces uključuje interpretaciju, dijalog i konstrukciju značenja sa ciljem razumijevanja te kako učitelji interpretiraju i prenose znanje, učenici konstruiraju razumijevanje te konačno kako ove interpretacije pridonose općim obrazovnim ishodima. (Heidegger, 1927) Ovakvom promjenom paradigme Vježbaonice kao prostor za dubinsko razumijevanja raznih pedagoških fenomena postaju plodno tlo za znanstvena istraživanja iz mnogih znanosti kao što su pedagogija, psihologija, sociologija i mnoge druge. Unutar prostora Vježbaonica fokus se stavlja na zajedništvo i ono što nam je svima jedinstveno- inherentna potreba za stvaranjem, druženjem i pripadanjem.

Zahtjev za odgojem u prirodi (na osnovi pedagoških ideja i praksi koje su zagovarali Rousseau, Basedow i Salzman) teško je ostvariv u jako urbanim područjima u kojima djeluju mamut-škole. Umjesto seljenja odgojno-obrazovnih ustanova u prirodu ili guranju privatnih prirodnih škola (težimo socijalnoj i ekonomskoj jednakosti) Vježbaonice predstavljaju način realizacije "prirodnijeg" okruženja za djecu, kako svojom organizacijom, tako i bogatim školskim dvorištem i plastenikom. Nada je da će Vježbaonice inspirirati pokret za unaprjeđivanjem eko-urbanizma u gradovima kako bi kompletno okruženje u kojemu djeca odrastaju bilo više u doticaju s organskim i prirodnim duhom ljudskog habitusa.

Unutar Vježbaonica odvijati će se vrlo širok dijapazon aktivnosti i socijalizacije što implicitno progovara o pregrštu pedagoških situacija, doprinosa i fenomena unutar Vježbaonica vrijednih analize i priznanja. Možemo reći kako cijeli pedagoški habitus Vježbaonica leži na tri stupa koja su: rad, druženje i kreativnost. Rad kao pedagoška vrijednost i općeljudski fenomen može se provući kroz sve aktivnosti Vježbaonica u kojima se događa neka vrsta učenja, vježbanja i uvježbavanja, izrade ili prezentacije djela te rekreacije ili održavanja. Socijalizacija kao osnovna ljudska potreba često biva zapostavljena unutar regularnog školskog sustava čija je svrha prijenos znanja pa time jedna od glavnih zadaća Vježbaonica biva povezati djecu koja matično ne pripadaju u istu odgojno-obrazovnu ustanovu te im pružiti prostor u kojemu su dobrodošli i slobodni socijalizirati se u mjeri u kojoj im odgovara. Za kraj kreativnost, koja od svih stupova svakako u redovnom školskom sustavu biva najviše zapostavljena, a smatra se jednom od glavnih prediktora uspješnosti te vještinom budućnosti, biva prožeta kroz skoro svaki djelić bivanja i djelovanja u Vježbaonici. Kreativnost nije samo poželjna, već se i očekuje unutar svakog kluba, zajedničke ili samostalne aktivnosti. Rad, druženje i kreativnost inherentni su ljudskom biću te time bivaju neizostavan dio aktivne dokolice djece i mladih.

Slika 2: Trijada Vježbaonica

Nakon što smo ustanovili tri osnovna stupa Vježbaonica, bitno je naglasiti koji su to "nusprodukti" ovih pedagoških pojmova. Kada spojimo rad s kreativnošću rađa se inicijativnost, pojava ili sposobnost motiviranog i kreativnog rada u svrhu ostvarenja neke ideje ili akcije. Inicijativnost, kao što je to već prije spomenuto, jedna je od glavnih kompetencija zagovaranih od strane Europskih ciljeva za održivi razvoj, Nacionalnog okvirnog kurikulumu, kao i ostalih globalnih i europskih institucija i dokumenata. Razvijanje inicijativnosti u dobu sve veće mehanizacije i automatizacije posla je ključna kako bismo nove generacije osposobili za cjeloživotno učenje, praćenje tržišta rada te ih osnažili za aktivno građanstvo i bivanje sudionikom u stvaranju svijeta. S druge strane rada leži druženje, a među njima stvara se pojam dokolice. Aktivna dokolica tj. aktivno provođenje slobodnog vremena kod djece svakim danom postaje sve važnija tema u svijetu. Pretjerano sjedilački život djece uz sve veću popularnost video igara, pogotovo nakon pandemije Covid 19, pokazuje negativne rezultate na razvoj djece u mnogim aspektima kao što su pretilost, niže razine grubih i finih motoričkih sposobnosti (Owen i sur., 2010), nemogućnost držanja fokusa, pad čitalačkih sposobnosti (Lérida-Ayala i sur., 2022) itd. Kako bi spriječili napredovanje, a možda i obrnuli negativne trendove bitno je djeci sustavno omogućavati izbor i slobodu izbora utroška svoga slobodnog vremena. Aktivna dokolica time biva, ne samo opcija, već i nužda. Unatoč pregrštu izbora dječjih i mladenačkih aktivnosti, mnogi su ograničavajući faktori koji utječu na odabir tih aktivnosti. Udaljenost od mjesta stanovanja, cijena mjesečne članarine kao i vremenska ograničenost djece i roditelja sve su faktori u odluci suzdržavanja od sudjelovanja u aktivnoj dokolici. Vježbaonice teže pružiti djeci šarolik izbor besplatnih aktivnosti unutar kojih je sudjelovanje slobodno i vremenski fleksibilno. Težimo omogućiti djeci maksimalnu neovisnost od roditelja unutar vremena dokolice te im istovremeno pružiti zabavne i edukativne sadržaje i aktivnosti. Zadnji pojam trijade nalazi se na križanju druženja i kreativnosti, što je igra. Igra je kod djece jedan od najvažnijih načina socijalizacije, shvaćanja svijeta, internalizacije znanja i ostalog. Unatoč činjenici da su djeca više nego ikada odvojena od svijeta rada te zaštićena u svome dječjem habitusu, javlja se kao fenomen sve manja količina konstruktivne igre u kojoj djeca sudjeluju. Video igre, kao i neki drugi oblici "umjetne zabave" nisu dostatni kako bi se djeca u njima razvijala motorički, imaginativno, kognitivno i socijalno. Uz navedeno, količina vremena koju djeca provode unutar škole u kojoj je igra skoro pa zabranjena te neprirodnom okolišu u kojemu se nalaze očekivano je kako će pribjegavati u virtualne svjetove kako bi našli način da olakšaju svoju internaliziranu potrebu za igrom. Kao odgovor Vježbaonica pruža okruženje u kojemu djeca mogu slobodno ulaziti u igru te se ponudom materijala potpuno njoj prepustiti.

Kao što i sami logotip Vježbaonice predstavlja, dijete (žuta boja) se nalazi u centru prikaza iz kojega se šire ostali pedagoški aspekti Vježbaonica: priroda (zeleno), rad (crveno), učenje (plavo), zajednica (narančasto) i kreativnost (ljubičasto). Osim djece, unutar Vježbaonica djeluju i drugi akteri uključeni u obrazovanje i život djece i mladih. Roditelji nastoje pridonijeti organizaciji rada Vježbaonica koliko im to vrijeme i stručnost dopuštaju te služe ulogu podupirača, osnaživača i partnera. Potiče se pomoć roditelja pri radu knjižnice, nabavci materijala za praktične aktivnosti, sitnim popravcima na ustanovi, donošenju i spremanju hrane, ručnim radovima za uređenje Vježbaonica itd... Ostali ljudski resursi Vježbaonice uključuju: glavnog pedagoga, drugog pedagoga, logopeda, psihologa, tim za čišćenje i održavanje te profesore i stručnjake u službi voditelja aktivnosti i mentora. Broj stručnih suradnika zaposlenih u Vježbaonici je trenutno teško odrediv, no zalažem se za postojanje stručnog tima unutar svake Vježbaonice kako bismo omogućili djeci čiji roditelji nemaju financijska sredstva kako bi svojoj djeci pružili privatne seanse kod logopeda ili nekog drugog stručnog suradnika.

Vježbaonice bi, osim svog svakodnevnog rada te tjednih i mjesečnih aktivnosti, održavale šarolik spektar događanja, kako za djecu, tako i za roditelje i mjesnu zajednicu. Osim suradnje s mnogim akterima mjesne zajednice kao što su lokalna knjižnica, starački domovi, kulturni centri i sl. Vježbaonice bi na godišnjoj razini održavale priredbe, talent nastupe, božićne sajmove, športska natjecanja te mnoga druga događanja i prigode putem kojih bi djeca svojoj mjesnoj zajednici i roditeljima mogla pokazati vještine koje su naučili i/ili uvježbali tijekom godine, inovacije, postignuća te predstave u svrhu jačanja samopouzdanja, građenja zajednice, zabave te skupljanja javne podrške za rad Vježbaonica. Uz navedeno bitno je naglasiti kako je Vježbaonica mjesto zajednice te kako sama ustanova mora reflektirati taj jedinstven i prožet odnos između djece, šire zajednice i obrazovanja. Zato predlažem aktivnosti kao što su zajedničko oslikavanje zidova, murala i slično kao nužne za održavanje tog odnosa između Vježbaonica, djece i zajednice.

9.2. Prostorno-materijalno uređenje Vježbaonica

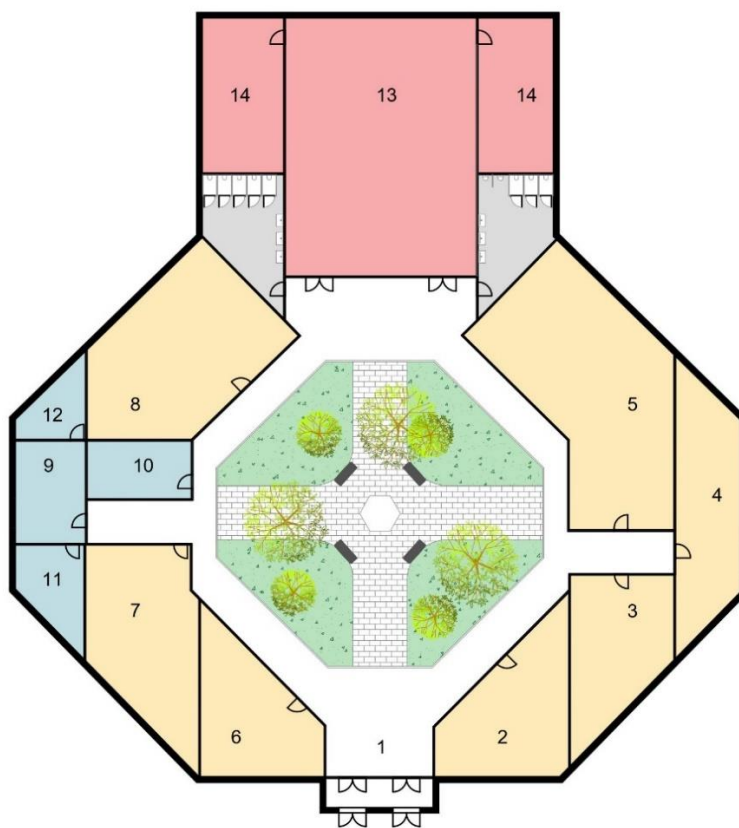
Mnoga istraživanja^{11,12} ističu pozitivne efekte prostorno-vremenske fleksibilnosti za holistički razvoj djeteta te njegov akademski uspjeh, no unutar većih gradova Republike Hrvatske sve češće javlja se nedostatan prostorno-materijalno rješenje osnovnih i srednjoškolskih obrazovnih ustanova te moguće rezultira nepogodnim okruženjem za ostvarenje maksimalnih ishoda koje školstvo želi postići. Manjak prostora u školama, nedovoljna vremenska dostupnost prostora te prenapučenost doveli su do obrazovanja koje mora biti visoko strukturirano kako bi se program određen Nacionalnim okvirnim kurikulumom mogao ostvariti. Obitelji sve više žive u životnim prostorima sa sve manje zelenila, parkova i ostalih mjesta pogodnih za dječju igru i razvoj. Sloboda kretanja djece također je smanjena sve manjom prohodnošću i većom udaljenošću djece od škole, izvanškolskih te slobodnovremenskih aktivnosti. Uz to, nagla urbanizacija životnih prostora u posljednjih 30-ak godina također pridonosi otuđenju čovjeka, a pogotovo djece od vanjskog, prirodnog okruženja. Kako bismo potakli nove generacije na zalaganje za eko-urbanizam te omogućili slobodnije kretanje u svome okruženju te svakodnevnom životu moramo im omogućiti prostor u kojemu će moći slobodno provoditi vrijeme, kretati se, razvijati, socijalizirati te pritom biti zbrinuti i zaštićeni. Kako bismo ovo postigli potrebno je djelomično prostorno rasteretiti škole te uložiti financijske i ljudske resurse kako bi se to rasterećenje dogodilo, ne površno i prisilno, već svrhovito i inovativno.

Primjer takvog prostora predstaviti ću kroz grafičke prikaze tlocrta uz objašnjenja te simboličke prikaze unutarnjih prostora. Naglašavam kako je prikaz simbolički te je otvoren za naputke, nadogradnje te izmjene.

¹¹ Bray, B., McClaskey, K., & Katz, S. (2013). *Learning Personalized: The Evolution of the Contemporary Classroom*. Jossey-Bass.

¹² Parker, R., & Thomsen, B. S. (2019). *Learning Through Play at School – A Framework for Policy and Practice*. *Frontiers in Education*.

TLOCER PRIZEMLJA

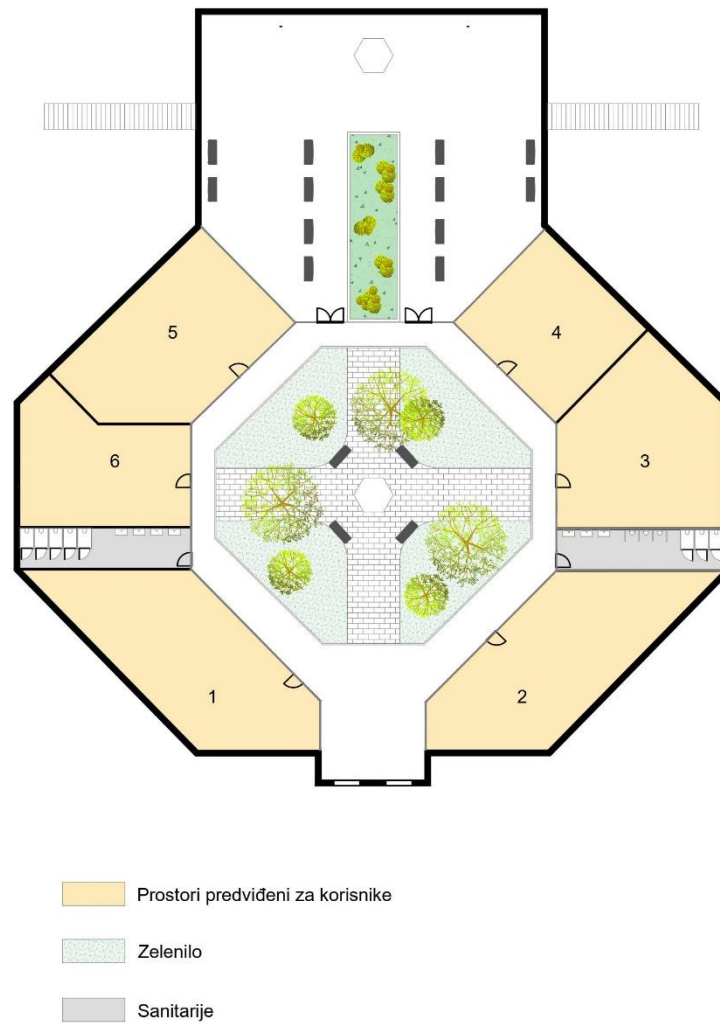
- Prostori predvideni za korisnike
- Prostori uprave
- Zelenilo
- Sanitarije
- Prostori polivalentne dvorane

Slika 3: Okvirni primjer tlocrta Vježbaonica-prizemlje

Tumač *slike 3.*:

1. Glavni ulaz, hodnik
2. Multinamjenska športska soba
3. Soba za prirodne znanosti
4. Polivalentna učionica za slobodno korištenje
5. Soba za domaćinstvo
6. Knjižnica
7. "Tiha soba", čitaonica
8. Soba za likovne umjetnosti
9. Zajednička soba uprave, pedagoška soba
10. Kuhinja za komunalno korištenje
11. Soba za stručnog suradnika psihologa
12. Soba za stručnog suradnika logopeda
13. Polivalentna dvorana
14. Svlačionice

TLOCER PRVOG KATA

Slika 4: Okvirni primjer tlocrta Vježbaonica- 1. kat

Tumač *slike 4.*:

1. "Glasna soba", soba za socijalizaciju i multimediju
2. Glazbena soba
3. Soba za teatar i dramske umjetnosti
4. Soba za robotiku i informatiku
5. Multinamjenska športska soba
6. Novinarska prostorija

Kao što je prikazano na *slici 3.* i *slici 4.* Vježbaonica je zamišljena kao ustanova kružnog ili eliptičnog oblika kako bi potakla slobodno kretanje, reflektirala ciklični karakter obrazovanja te poticala na socijalizaciju pružajući mnogo zajedničkih točaka kretanja. Uz gore navedene prostorije, prostor Vježbaonice trebao bi sadržavati i vanjsko dvorište sa dječjim parkom, športsko igralište i "šumu", vanjski vrt, atrij za vanjsko učenje i druženje te staklenik. Unutar prostora Vježbaonice, prostorije možemo razvrstati kao sobe za druženje i socijalizaciju, sobe za grupne i/ili samostalne aktivnosti, sobe uprave, dvoranu, športske prostore te vanjske, prirodne prostore. Svakako, mnogo prostora Vježbaonica ima mnogo više od jedne namjene te se time sama Vježbaonica može nazvati *polivalentnom ustanovom slobodnovremenskog i obrazovnog karaktera*. Sadržaj samih prostorija treba biti bogato ispunjen materijalima za korištenje pazeći pritom na prohodnost ostavljanjem dovoljno prostora za kretanje i igru. Kako ne bi došlo do prenapučenosti Vježbaonica, zalažem se za sistem jedne Vježbaonice na tri do pet osnovnih škola u većim gradovima, te jednu do dvije Vježbaonice u manjim gradovima. Odgoj u prirodnom okruženju je vrlo bitna stavka Vježbaonica, stoga je bitno da prostori Vježbaonica zajedno s okućnicom budu ispunjeni niskim raslinjem, cvijećem, drvećem te ostalom bioraznolikom florom. Atrij, osim okućnice, uvelike pridonosi "prirodnosti" okruženja pružajući djeci u svakom dijelu ustanove pogled na nebo i prirodu uz omogućavanje dodatnih puteva kretanja djece među prostorijama prizemlja.

10. Uloga pedagoga u Vježbaonici

Unutar kritičke pedagogije zadaća je pedagoga da "podigne veo" statusa quo kojega toliko osuđuje i kritizira. Post-kritička pedagogija predstavlja više pozitivnu ulogu pedagoga. Kako bismo formulirali pozitivniju ulogu pedagoga kao inicijatora nove generacije u zajednički svijet, nudi se ideja post-kritičke pedagogije, koja zahtjeva ljubav prema svijetu. (Hodgson i sur., 2018) Dok kritička pedagogija svoj fokus drži na kritičkom analiziranju društvenih struktura sa ciljem dostizanja društvene pravde, post-kritička pedagogija se odmiče od kritike prema naglašavanju onoga inherentno dobrog i vrijednoga u obrazovnom procesu. U kritičkoj pedagogiji pedagozi djeluju kao agenti društvenih promjena, duboko su uključeni u proces razotkrivanja i izazivanja nejednakosti i nepravdi unutar obrazovnog te šireg društvenog konteksta. Njihova uloga uključuje poticanje na kritičko mišljenje, poticanje učenika na propitivanje dominantnih ideologija te promicanje transformativnog djelovanja usmjerenog na postizanje socijalne pravde i jednakosti. Pedagog se u kritičkoj pedagogiji često vidi kao voditelj koji osnažuje učenike da postanu aktivni sudionici u borbi protiv nepravde. (Snir, 2021) Oprečno tome, post-kritička pedagogija fokus pomiče s onoga što nije u redu sa svijetom na ono što je inherentno vrijedno u svakodnevnoj obrazovnoj praksi. Post-kritički pedagog naglašava te cijeni obrazovne procese koji već postoje, umjesto da obrazovanje gleda samo kao sredstvo za idealnu budućnost. Pedagozi u post-kritičkoj pedagogiji više se bave priznavanjem i njegovanjem obrazovne vrijednosti koja se nalazi u svakodnevnoj praksi. Nastoje poticati ljubav prema učenju i uvažavati već postojeći obrazovni proces, fokusirajući se na sadašnjost, a ne na, nerijetko arbitrarni, budući cilj. (Hodgson i sur., 2018) Ovakav pristup svakako ne negira važnost kritike, već uključuje afirmativan stav prema obrazovanju tj. poziva na obrazovanje temeljeno na nadi i ljubavi prema svijetu, potičući pedagoge na odnos sa učenicima koji prepoznaje neposrednu obrazovnu vrijednost njihovih interakcija i iskustava. Uloga pedagoga ovdje je stvoriti poticajno obrazovno okruženje koje vrednuje i brani postojeće prakse, dok ostaje otvoren za nove mogućnosti i transformacije u širem obrazovnom kontekstu. (Hodgson i sur., 2018)

Dakle, uloga pedagoga se promijenila iz one transformativnih agenta promjene u onu motivirajuću i transformativnu sa fokusom na sadašnjost i intrinzičnu vrijednost obrazovanja. Ukratko, post-kritički pedagog treba kod djece promicati i poticati ljubav prema svijetu, društvu i obrazovanju. Unutar prostora Vježbaonica, uloga pedagoga je razgranata, u jednu ruku on je facilitator svih aktivnosti u njihovoj srži, organizaciji i znanstvenoj potkrijepljenosti. On provodi nadzor, analizu te procjenjuje pedagošku korist aktivnosti provedenih u

Vježbaonici. Bitno je napomenuti kako pod pedagošku korist smatram i samostalno uključivanje djece u slobodnu igru koja sama po sebi nema unaprijed određene odgojno-obrazovne tj. pedagoške ciljeve, već stvara realnost za sebe i potiče djecu za razvijanje sposobnosti i razmišljanja van nesubjektivnog razumijevanja. Kao ustanova fokusirana na post-kritičke pedagoške prakse, rad pedagoga unutar Vježbaonica je afirmativan, sa naglaskom na poticanje intrinzične motivacije za rad i dokolicu te održavanje opće pozitivnog stava vezanog uz svijet, ljude i obrazovanje. Uz motivacijske te teorijske post-kritičke uloge, pedagog u Vježbaonici ima i mnoge praktične aktivnosti koje kroje njegovu svakodnevnicu. Praktična aktivnost pedagoga u Vježbaonici može se navesti kao: svakodnevno upravljanje i koordiniranje rada u Vježbaonici, aktivno zadovoljavanje novonastalih potreba korisnika i prostora, direktan savjetodavni rad sa djecom i voditeljima aktivnosti, provođenje i koordiniranje raznih projekata, znanstvenih istraživanja i sl., predstavljanje rada Vježbaonica raznim javnim i/ili privatnim akterima u svrhu promidžbe i financiranja, organiziranje i provedba raznih svečanosti, natjecanja, sajmovi i sl.

11. Zaključak

Školske reforme ključan su dio obrazovanja. One nam nude rješenja, mogućnosti te ponekad ističu dublje i šire socio-kulturne kontekste koji stvaraju zahtjeve koji nisu ili ne mogu biti zadovoljeni bez aktivne i sveobuhvatne reforme obrazovanja. Problemi prenapučenosti škola, vremenska i prostorna ograničenost te mnogi drugi mogu se smatrati praktičnim problemima na koje možemo odgovoriti relativno jednostavno, na puno načina te sa sigurnim, tradicionalnim reformama. Druga vrsta problema o kojima smo detaljnije raspravljali u tekstu vežu se uz više ideološke, apstraktnije pojmove i probleme. Problemi kao što su manjak kreativnosti, veselja i igre u školama kao i podređivanje društvenih znanosti te sve bitnijih međupredmetnih tema kao što su građanski odgoj i obrazovanje puno su teže rješivi jednostavnim, malim reformama te ih uglavnom povezujemo uz strogu sistematizaciju i organiziranost obrazovanja. Kako bismo unutar jedne velike sveobuhvatne reforme riješili postojeće probleme, kao i odgovorili na zahtjeve post-modernog svijeta i društva bitno je kontekstualizirati obrazovanje unutar nekog teorijskog polazišta koje nam nudi uvid u srž pedagoškog bića koje drži u sebi dovoljno transformativnog ali i afirmativnog karaktera kako bi služilo kao temelj tj. teorijsko polazište za sva daljnja razmišljanja. U našem slučaju pravac post-kritičke pedagogije savršeno sumira pedagoške težnje te ih usklađuje sa kontekstnim problemima sa kojima se susrećemo. Post-kritička pedagogija sama po sebi ne nudi odgovore, no kada ju koristimo kao leću sagledavanja budućnosti koju želimo te vizije kojoj težimo, otvara nam se niz aktivnih mogućnosti koje je potrebno sistematizirati te usmjeriti u smjeru u kojemu želimo. Za rješavanje već spomenutih ideoloških problema samo deklarativno uvođenje novih metoda i tema u već postojeće nastavne strukture nije dostatno, već se moramo služiti kreativnošću kao katalizatorom te promjene. Kako bismo potakli intrinzične promjene, nužno je djeci omogućiti slobodu te prostor za kreativnost i igru unutar kojih ono unutar grupe stvara subjektivnu stvarnost te se uči uvažavati tuđe realnosti. Jedan od načina stvaranja takvog okruženja su izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, no pošto sudjelovanje u njima ima svoje ograničavajuće faktore nužno je naći alternativu kako bi se sva djeca mogla uključivati u taj proces. Kao odgovor na svoje istraživačko pitanje "*Kako odgovoriti na zahtjeve postmodernog školstva i obrazovanja u duhu realizma, holističkog razvoja i post-kritičke pedagogije?*" ponudila sam inovativan koncept *Vježbaonica*. Ovaj koncept u sebi sadrži post-kritičke težnje za transformacijom i afirmiranjem trenutnih pedagoških praksi nadograđivanjem na već postojeći sustav umjesto rušenja i građenja starog sustava. Ona također nudi alternativu izvanškolskim aktivnostima te otvara mnogo prostora za kreativno izražavanje, ulaženje u

slobodu igru te socijalizaciju djece. Uz navedeno, Vježbaonice služe i praktičnu ulogu prostornog i vremenskog rasterećenja škola, kao i ugodnu i kreativnu radnu atmosferu te mogućnosti za osobni rast i razvoj u interesnim područjima profesorima i učiteljima uključenima u rad Vježbaonice. Ona je predviđena kao mjesto boje, veselja, osjećaja, prijateljstva, vodstva, igre te druženja sa jakim fokusom na učenje i aktivnu dokolicu.

Moje su nade kako ova reforma neće ostati samo na papiru, već da će zaživjeti u svome punom duhu i karakteru u formi barem jedne aktivne ustanove. Opravdanje pedagoškog značaja reforme Vježbaonica svakako zahtjeva i mnoga druga, empirijska istraživanja kako bismo još detaljnije razradili potrebe na koje nove reforme moraju odgovoriti. Analitično i sustavno te longitudinalno praćenje rada u školstvu ključno je kako bismo mogli mjeriti rezultati reforme. Pedagogija kao znanost ne stoji već je stalno aktivna te u sebi drži istraživački duh djeteta te ona, kao i djeca unutar nje, može pronaći mnogo smisla i novog pedagoškog značenja unutar Vježbaonica.

12. Literatura

- Barber, B. L., Stone M. R. i Eccles, J. S. (2003) *Adolescent Participation in Organized Activities*. Indicators of Positive Development Conference. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/227543498_Why_'What_Works'_won't_work_Evidence-based_practice_and_the_democratic_deficit_in_educational_research
- Biesta, G. (2010). Why “what works” won’t work: Evidence-based practice and the democratic deficit in educational research. *Educational Theory*, 60(1), 1-22.
- Bray, B., McClaskey, K. i Katz, S. (2013). *Learning Personalized: The Evolution of the Contemporary Classroom*. Jossey-Bass. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1015153.pdf>
- Campbell, L. P. (1983). *Teacher Burnout: Description and Prescription*. *The Clearing House*, 57(3), 111–113. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/30185569>
- Cave, P. (2004). “*Bukatsudō*”: *The Educational Role of Japanese School Clubs*. *Journal of Japanese Studies*, 30(2), 383–415. <http://www.jstor.org/stable/25064493>
- Christensen, C. M., Horn, M. B. i Johnson, C. W. (2013). *Disrupting Class: How Disruptive Innovation Will Change the Way the World Learns*. McGraw-Hill Education. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/304825783_Brief_review_of_Disrupting_class_How_disruptive_innovation_will_change_the_way_the_world_learns_by_Clayton_Christenson_Curtis_Johnson_and_Michael_Horn
- Cremin, L. A. (2023). *Horace Mann*. *Encyclopedia Britannica*. Preuzeto s <https://www.britannica.com/biography/Horace-Mann>
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper & Row.
- Csikszentmihalyi, M. (1996) *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York. Preuzeto s <https://digitalauthorshipuri.files.wordpress.com/2016/01/csikszentmihalyi-chapter-flow-and-creativity.pdf>
- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, S. i Kumpes, J. (2012). Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 42 (3), 305-336. Preuzeto s <https://doi.org/10.5613/rzs.42.3.3>

- Datta, S. K. (1990). *Automation and Industrial Relations: Implications for Employment, Utilisation and Deployment of Workforce*. Indian Journal of Industrial Relations, 25(3), 254–276. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/27767102>
- Delli Carpini, M. X. i Keeter, S. (1996). *What Americans Know about Politics and Why It Matters*. New Haven: Yale University Press.
- Dhima, K. i Golder, M. (2021). Secularization Theory and Religion. *Politics and Religion*, 14 (1), 37-53. Preuzeto s <https://mattgolder.com/files/research/religion.pdf>
- Dubovicki, S., Svalina, V. i Proleta, J. (2014). *Izvannastavne glazbene aktivnosti u školskim kurikulumima*. Školski vjesnik, 63 (4), 553-578. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/136116>
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D. i Schellinger, K. B. (2011). *The impact of enhancing students' social and emotional learning: a meta-analysis of school-based universal interventions*. *Child development*, 82(1), 405–432. Preuzeto s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED505368.pdf>
- European Commission. (2012). *Key data on teaching languages at school in Europe 2012*. European Union. Preuzeto s <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cec38f16-4f22-4042-8f2d-5a0f52d3eab3/language-en>
- Fairclough, N. (2013). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Routledge. Dostupno na: <https://archive.org/details/criticaldiscours0000fair>
- Fletcher, J. (2009). *Neuropsychology of learning disabilities: An interdisciplinary perspective*. Presidential address at the meeting of the International Neuropsychological Society, Atlanta.
- Franzosa, S. D. (1989). *Teaching Citizenship*. *OAH Magazine of History*, 4(2), 5–6. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/25162650>
- Gadamer, H. G. (1989). *Truth and method* (2nd rev. ed.). New York: Crossroad. Dostupno na: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/908863/mod_resource/content/1/truth-and-method-gadamer-2004.pdf
- Gardner, H. (1995). “*Multiple Intelligences*” as a Catalyst. *The English Journal*, 84(8), 16–18. Preuzeto s <https://doi.org/10.2307/821182>
- Gardner, H. (1987). *The Theory of Multiple Intelligences*. *Annals of Dyslexia*, 37, 19–35. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/23769277>

- Ginsburg, K. R. (2007). The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182-191.
- Glöckler, M. i Goebel, W. (1990). *Što je waldorfska pedagogija?* Zagreb, Društvo prijatelja waldorfske pedagogije
- Gray, P. (2013). *Free to learn: Why unleashing the instinct to play will make our children happier, more self-reliant, and better students for life.* Basic Books.
- Harter, S. (1999). *The Construction of the Self: A Developmental Perspective.* New York: Guilford Press.
- Heidegger, M. (1927). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). New York: Harper & Row. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/335060851_Heidegger_M_1962_Being_and_Time_J_Macquarrie_E_Robinson_Trans_Oxford_UK_Cambridge_USA_Blackwell_Publishers_Ltd_Original_work_published_1927
- Hennessey, A. i Humphrey, N. (2020). Can social and emotional learning improve children's academic progress? Findings from a randomised controlled trial of the Promoting Alternative Thinking Strategies (PATHS) curriculum. *Eur J Psychol Educ* 35, 751–774. Dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s10212-019-00452-6>
- Hentig, H. (1997). *Humana škola.* Educa, Zagreb
- Hodgson, N., Vlieghe, J. i Zamojski, P. (2018). *Manifesto for a Post-Critical Pedagogy.* Punctum books
- Hooks, B. (1994). *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom.* New York, NY: Routledge.
- Horkheimer, M. i Adorno, T. W. (2002). *Dialectic of enlightenment: Philosophical fragments* (E. Jephcott, Trans.). Stanford University Press. Dostupno na: https://monoskop.org/images/2/27/Horkheimer_Max_Adorno_Theodor_W_Dialectic_of_Enlightenment_Philosophical_Fragments.pdf
- Kember, D. (2001). Beliefs about Knowledge and the Process of Teaching and Learning as a Factor in Adjusting to Study in Higher Education. *Studies in Higher Education*, 26(2), 205-221.
- Korczak, J. (2002). *Dobri duh čovječanstva.* Educa. Zagreb.
- Koritnik, M. (1969). *Porodica i slobodno vrijeme djeteta.* U: *Pedagoški rad.* Poljak, V. (ur.). Zagreb: Pedagoško-književni zbor, str. 243-249

- Kovačić, M., Baketa N. i Bajkuša M. (2023). Provedba međupredmetne teme “Građanski odgoj i obrazovanje” u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj: rezultati kvalitativnog istraživanja. Forum za slobodu odgoja, Zagreb. Preuzeto s: <https://goo.hr/wp-content/uploads/2023/04/Provedba-medupredmetne-teme-GOO-u-OS-SS-u-HR-rezultati-kvalitativnog-istrazivanja-2023.pdf>
- Lambert, D. i Balderstone, D. (2010). Learning to Teach Geography in the Secondary School: A Companion to School Experience. Routledge. Dostupno na: <https://archive.org/details/learningtoteachg0000lamb>
- Lériida-Ayala, V., Aguilar-Parra, J. M., Collado-Soler, R., Alférez-Pastor, M., Fernández-Campoy, J. M. i Luque-de la Rosa, A. (2022). Internet and Video Games: Causes of Behavioral Disorders in Children and Teenagers. Children (Basel, Switzerland), 10(1), 86. Dostupno na: <https://doi.org/10.3390/children10010086>
- Lever, W. F. (1991). *Deindustrialisation and the Reality of the Post-industrial City*. Urban Studies, 28(6), 983–999. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/43195853>
- Levine, M. (2008). The Price of Privilege: How Parental Pressure and Material Advantage Are Creating a Generation of Disconnected and Unhappy Kids. Harper.
- Lončar, D. (1908). *O šolski reformi*. Ljubljana, "Učiteljska tiskarna"
- Mahoney, J. L., Harris, A. L. i Eccles, J. S. (2006). Organized Activity Participation, Positive Youth Development, and the Over-Scheduling Hypothesis. Society for Research in Child Development.
- Maslach, C. i Leiter, M. P. (2016). Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry. World Psychiatry, 15(2), 103-111.
- Matijević, M. (1994). *Alternativne škole: Didaktičke i pedagoške koncepcije*. Zagreb, UNA-MTV d.o.o.
- Miller, D. L. (2015). *Cultivating Creativity*. The English Journal, 104(6), 25–30. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/24484423>
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. (2023). Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Društvo i zajednica za osnovne škole. Preuzeto s <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/OsnovneSkole//Eksperimentalni-kurikulum-nastavnog-predmeta-Drustvo-i-zajednica-za-osnovne-skole.pdf>
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. (2023). Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Informacijske i digitalne

kompetencije za osnovne škole. Preuzeto s

<https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/OsnovneSkole//Eksperimentalni-kurikulum-nastavnog-predmeta-Informacijske-i-digitalne-kompetencije-za-osnovne-skole.pdf>

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. (2023). Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Praktične vještine za osnovne škole. Preuzeto s <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/OsnovneSkole//Eksperimentalni-kurikulum-nastavnog-predmeta-Prakticne-vjestine-za-osnovne-skole.pdf>
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. (2023). Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Prirodoslovlje za osnovne škole. Preuzeto s <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/OsnovneSkole//Eksperimentalni-kurikulum-nastavnog-predmeta-Prirodoslovlje-za-osnovne-skole.pdf>
- Mitra, S. (2019). *The school in the cloud: The emerging future of learning*. Corwin.
- NOK (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. [online] Republika Hrvatska: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb. Preuzeto s http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- ODRAZ (2015). *Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030*. [online] ODRAZ- Održivi razvoj zajednice, Zagreb. Preuzeto s https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/globalni-ciljevi-odrzivog-razvoja-do-2030_web.pdf
- Official Journal of the European Union (2018). *Strategija Europske unije (EU) za mlade (2019.-2027.)*. [online] C 456/1 https://publications.europa.eu/resource/cellar/da3b81f3-029b-11e9-adde-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_1 i https://publications.europa.eu/resource/cellar/413b5b69-70d4-11ed-9887-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1
- Owen, N., Healy, G. N., Matthews, C. E. i Dunstan, D. W. (2010). Too much sitting: the population health science of sedentary behavior. *Exercise and sport sciences reviews*, 38(3), 105–113. Preuzeto s <https://doi.org/10.1097/JES.0b013e3181e373a2>

- Pedocentrizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 24.6.2024.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pedocentrizam>
- Parker, R. i Thomsen, B. S. (2019). Learning Through Play at School – A Framework for Policy and Practice. *Frontiers in Education*. Preuzeto s
<https://doi.org/10.3389/educ.2019.00102>
- Pellegrini, A. D. i Smith, P. K. (1998). "Physical activity play: The nature and function of a neglected aspect of playing." *Child Development*, 69(3), 577-598.
Preuzeto s <https://doi.org/10.2307/1132187>
- PISA (2018). *Primjeri PISA zadataka iz globalnih kompetencija: testovi na računalu*. [online] Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb.
Preuzeto s https://pisa.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2020/10/Primjeri-PISA-zadataka_globalne-kompetencije_racunalo.pdf
- Pivac, J. (2009). *Izazovi školi*. Školska knjiga, Zagreb.
- Pivac, J. i Previšić V. (1985). *Odgovori i škola*. Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, "Školske novine". Zagreb.
- Popkewitz, T. S. (2008). The imaginary of educational research: Revisiting the utopian tradition. *Educational Philosophy and Theory*, 40(1), 7-23. Preuzeto s
https://www.researchgate.net/publication/263370556_Popkewitz_T_S_2013_The_sociology_of_education_as_the_history_of_the_present_Fabrication_difference_and_abjection_Discourse_Studies_in_the_Cultural_Politics_of_Education_34_3_July_2013_pages_439-456
- Puževski, V. (2002). *Škola otvorenih vrata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Robins-Early, N. (2024). Artificial intelligence (AI): US man used AI to generate 13,000 child sexual abuse pictures, FBI alleges. *The Guardian* [online]. Dostupno na:
<https://www.theguardian.com/technology/article/2024/may/21/child-sexual-abuse-material-artificial-intelligence-arrest> [24.06.2024.]
- Robinson, K. (2009). *The element: How finding your passion changes everything*. Penguin Books.
- Robinson, K. i Aronica, L. (2015). *Creative schools: The grassroots revolution that's transforming education*. Preuzeto s
https://www.tnteu.ac.in/pdf/library/School_Education/3%20%20Creative%20Schools

[%20The%20Grassroots%20Revolution%20That%E2%80%99s%20Transforming%20Education%20\(%20PDFDrive%20\).pdf](#)

- Sims, C. A. (2009). *The Dangers of Individualism and the Human Relationship to Technology in Philip K. Dick's "Do Androids Dream of Electric Sheep?"* *Science Fiction Studies*, 36(1), 67–86. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/25475208>
- Skaalvik, E. M. i Skaalvik, S. (2017). Teacher stress and teacher self-efficacy: Relations and consequences. *Educational Research Review*, 17, 24-30.
- Slunjski, E. (2023). *Mogućnosti poticanja razvoja metakognitivnih kapaciteta djece u vrtiću*. *Croatian Journal of Education*, 25 (3), 977-1000. Preuzeto s <https://doi.org/10.15516/cje.v25i3.4893>
- Snir, I. (2021). Walter Benjamin in the Age of Post-critical Pedagogy. *Stud Philos Educ* 40, 201–217 Preuzeto s <https://doi.org/10.1007/s11217-020-09749-2>
- Spajić, V. (1985). *Pedagoško-psihološki aspekti odgojnog rada u školi: Racionalno i emocionalno u estetskom doživljaju*. U: Pivac, J., Previšić V., ur., *Odgoj i škola*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, "Školske novine", str. 114.-118.
- Stockton, J. L. (1921). *The Overcrowded Elementary-School Course of Study*. *The Elementary School Journal*, 21(9), 678–687. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/994304>
- Šiljković, Ž., Rajić, V. i Bertić, D. (2007). *Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti*. *Odgojne znanosti*, 9 (2), 113-145.
- Šustek, I. (2015). *Head, heart and hand education in the spirit of Pestalozzi*. *Život i škola*, LXI (2), 229-236. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/162182>
- The Swedish Society for Youth Centres (2016). *Guidelines for Swedish Youth Centers*. [online] <https://fsum.nu/wp-content/uploads/2022/03/fsum-guidelines.pdf>
- Thomas, G. i Loxley, A. (2007). *Deconstructing Special Education and Constructing Inclusion*. McGraw-Hill Education. Preuzeto s <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/28249/1/34..pdf>
- Trstenjak D. (1908). *Slobodna škola*. Zagreb, Tiskara i litografija Mile Maravića
- Valjan Vukić, V. (2016). *Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika - višestruke perspektive*. *Školski vjesnik*, 65 (1), 33-57. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177319>
- Verma, P. (2023). The rise of AI fake news is creating a ‘misinformation superspreader’: AI is making it easy for anyone to create propaganda outlets,

producing content that can be hard to differentiate from real news. *The Washington Post* [online]. Dostupno na

<https://www.washingtonpost.com/technology/2023/12/17/ai-fake-news-misinformation/> [24.06.2024.]

- Zhao, Y. (2012). *World class learners: Educating creative and entrepreneurial students*. Corwin.
- Weisberg, D. S., Hirsh-Pasek, K. i Golinkoff, R. M. (2013). Guided play: Where curricular goals meet a playful pedagogy. *Mind, Brain, and Education*, 7(2), 104-112.
- Wynne, E. (1976). *Utopianism and Education*. *The Journal of Educational Thought (JET) / Revue de La Pensée Éducative*, 10(3), 169–178. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/23768786>
- Youth Social Enterprise (2018). *Solna Youth Center*. [online] WordPress. <https://youthsocialenterprise.eu/solna-youth-center/>